

H O R N E R M I K L Ó S

A PALESZTINAI
KÉRDÉS

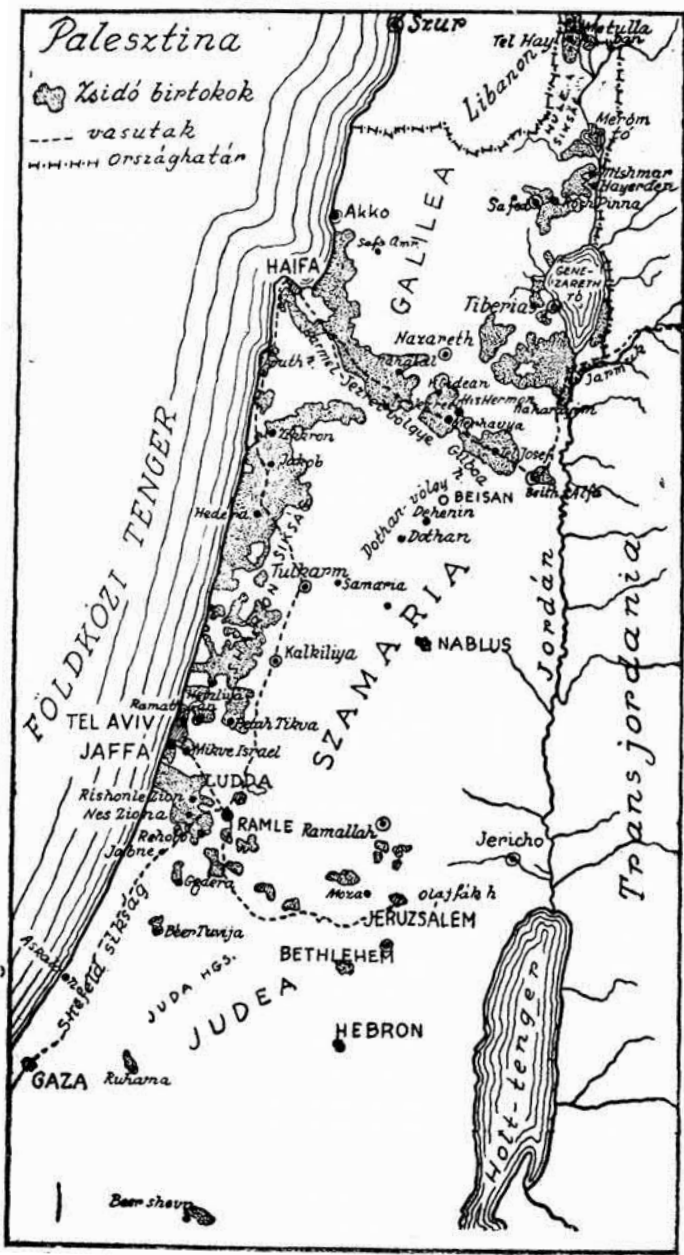
EGY TÉRKÉPPEL

VILÁGESEMÉNYEK 3
PANTHEON KIADÁS

Krakauer-nyomda Felelős vezető: Várnai Sándor.

Palesztina

Xsidó birtokok
 - - - - - vasutak
 - - - - - Országhatár

I.

1936 augusztus 7-én VIII. Edward, „Isten kegyelméből Nagybritanma, Írország és a tengerentúli domíniumok királya, a hit védője és India császára”, bizottságot nevezett ki Peel lorddal, mint elnökkel az élén, abból a célból, hogy: „Állapítsák meg a Palesztinában kitört zavargásoknak okait; vizsgálják meg a Palesztina-mandátum gyakorlásának módját tekintettel azokra a kötelezettségekre, melyeket a mandátumos hatalom (Anglia) úgy az arabokkal, mint a zsidókkal szemben elvállalt; állapítsák meg, hogy a mandátum helyes értelmezése szerint vannak-e alapos panaszra akár az araboknak, akár a zsidóknak a mandátum gyakorlásának módszereit illetően; és végül, ha a bizottság meggyőződik arról, hogy ilyen panaszok indokoltak, készítsen javaslatot okaik kiküszöbölésére és megismétlésük elkerülésére.”

A királyi bizottság hónapokon át vizsgálta a helyszínen a Palesztina-kérdést, meghallgatta a zsidók, az arabok és az angol kormányzat szakembereit és áttanulmányozta a Palesztinára vonatkozó egész angolnyelvű irodalmat. Hatalmas munkát végzett Karl Peel és a bizottság többi tagja. A maga nemében páratlanul alapos jelentésüket 1937 nyarán terjesztenék elő. Az azóta világhírűvé vált „Peel-jelentés” a részletes és mindenre kiterjedő történelmi áttekintés után a következő, határozottan rezignált szavakkal vezeti be a jelenlegi helyzet ismertetését: „Semleges körök azt a feladatot, melynek megoldására vállalkoztunk, majdnem kivihetetlennek tekintették. Valóban rájöttünk, hogy a helyzet komolyabb

és nehezebben rendezhető, mint amilyenek mi gondoltuk mielőtt elutaztunk volna Angliából...”

II.

A megoldatlan, sőt „majdnem megoldhatatlan” Palesztina-probléma élessége az angol bizottság munkájának befejezése óta sem csökkent, sőt Palesztina a mai világpolitika egyik legfontosabb, de mindenestre legkényesebb ütközőponja lett, mint már annyiszor a történelem folyamán. Az olasz-angol egyezkedési tárgyalások állandóan hangoztatott első előfeltétele az angolok részéről az, hogy az olasz kormány szüntesse meg a bari-i rádió angolelleses propagandamunkáját. Anglia ma általában nincs rossz viszonyban az arab világgal és a bari-i rádió arab közvetítései főleg a palesztinai kormányzat köreit zavarhatják. Az „Illustrazione Italiana” című, nyilván kitűnő forrásokkal rendelkező olasz képeslap legutóbb fényképfelvételeket közölt a zárt katonai formációkban felvonuló palesztinai arab felkelő csapatokról, akiknek a puskái európai fegyvergyárak munkáját dicsérik. A „rádióháború” is csak egyik része annak a kétségtelen érdeklődésnek, amit Olaszország a palesztinai kérdés iránt tanúsít. Az olasz kormány tisztában van azzal, milyen jelentősége van az angol birodalom számára Palesztinának a Földközi-tengerért folyó angol-olasz vetélkedésben.

A nagyhatalmak még nem ismerik egymás erejét, vonakodnak is a végső erőpróbától és vitájukba csak az „előőröket” vonták bele egyelőre. A Földközi-tenger nyugati szélén a spanyol polgárháború harcos felei küzdenek azért, hogy a nagyhatalmak melyik csoportja legyen az úr a gibraltári főútvonal tájain, a Földközi-tenger keleti részén az arabok és a zsidók érdekellentéte szélesedett ki az angol-olasz viszály harcterévé. A normális idők egyetlen angol zászlóalja helyett ma több mint 20.000 angol katona

állomásozik Palesztinában és szabályos csatákban verték szét az arab különítményeket. De a terrorcselekmények napirenden vannak annak ellenére, hogy most már kemény kézzel igyekeznek a palesztinai angol kormányzat a rendet fenntartani és az erőszakosságot megtorolni. A hadbíróságok működnek és ítéleteiket végre is hajtják. Anglia erélyes, mert felismerte, hogy „sua res agitur”, róla van szó ...

Palesztina katonai és kereskedelmi jelentősége mindig nagy volt, Európa, Ázsia és Afrika találkozik Palesztinánál. Rajta vezetett keresztül az Egyiptomot Föníciával és a Fekete-tenger és a Káspi-tó mellett fekvő országokkal összekötő egyetlen Észak-déli útvonal és erről a tájról, Damaszkusból vagy Aleppóból vezet a legrövidebb szárazföldi út a Perzsa-öböl, azaz India felé. Az indiai kereskedők hajói Bassorában rakták ki árujukat, mely azután Bagdadon keresztül jutott el a Damaszkusz—bagdadi karavánúton a levantei kikötőbe vagy Bizáncba. India és a fűszer-szigetek kincseinek ez az útvonala már az ókorban sem volt valami rendkívülien hosszadalmas áruszállítási módszer, sőt „drága” is csak akkor lett, amikor a Perzsa-öböl kalózái és a beduin rablók túlságosan elhatalmasodtak. De reménytelen messzeségbe, legendás távlatba csak akkor jutott India Európától, midőn Palesztinát és Szíria többi részét megszállták a hódító arabok, igen hamar, alig másfél évtizeddel a Próféta 622-ben bekövetkezett elhalálózása után. Amikor a bagdadi kalifátus meggyengült és Palesztina is az egyiptomi Fatimidák uralma alá került, a keresztény Európa mégegyszer megkísérelte, hogy az indiai út levantei kulcspontjait megszerezze magának; de Szaladin szultán végül is győzedelmeskedett a keresztések felett és egy évszázaddal később, 1291-ben az egyiptomi Szalach-ed-din Kalil, bachrita Mameluk-kalifa elfoglalta a keresztések utolsó palesztinai és szíriai erődítményeit is, köztük a nevezetes Akko-várát, a kelet-nyugati kereskedelem gazdag közvetítő városát.

Ezek után nem maradt más hátra Európa számára, mint tengeri úton megkísérelni India megközeletését, ami végül sikerült is a portugáloknak intrika megkerülésével. Különös ismétlődése a történelemnek, hogy ma, amikor Anglia nem tekintheti háború esetén egészen biztosítottnak a szuezi csatornán átvezető indiai utat, afrikai kikötőit erősíti és fejleszti, hogy ezeket ne érje készületlenül az az eshetőség, ha Anglia ismét Afrika körülhajózásával lesz kénytelen Indiával közlekedni akkor, ha a szuezi csatorna háború esetén elpusztulna vagy ellenséges kézre jutna.

Semmiesetre sem kívánatos lehetőség ez az angolok szemében. De a csatorna végül is egyiptomi területen fekszik és biztonsága az angol-egyiptomi szerződéseken alapul. Ki tudja mit hoz a jövő az angol-egyiptomi viszonyban, mely ma ugyan elég jó. Anglia komolyan mérlegeli, hogy másik csatornát is építtet, mely teljesen az ő uralma alá tartozna. Ezt a csatornát palesztinai területen ásnák és a délpalesztinai Gazát kötné össze a Vörös-tenger akabai öblével, Akaba városánál. Ez a csatorna jóval hosszabb volna a szuezinéi és terepnehézségei is súlyosabbak volnának. A körülbelül 240 kilométer hosszúnak tervezett Gaza—Akaba csatorna földmérési munkálatai már folyamatba vannak, de építésével még alighanem sokáig várnak. A nagy költségeken kívül visszariaszthatja Angliát az építkezés megkezdésétől az is, hogy a csatorna vízellátását a szakértők veszélyeztetettnek látják, mert a forró vidék erős vízpárolgása és a talaj vízfelvevő tulajdonsága a csatornát elmocsarasodással fenyegetné. Mindezeknél az okoknál fogva az angolok egyre hajlamosabbak arra, hogy a milliárdos költségű új csatorna, vagy a Vasco de Gama idejébe illő Afrika-körülhajózási tervek helyett legolcsóbb megoldásnak azt találják, hogy — megvédik a szuezi csatornát!

A szuezi csatorna biztonságára azonban már béke idején kell ügyelni, mert a hadüzenet fogalma egyes országokban elenyészett, mint a civilizáció... A to-

talis háború rajtaütéssel fog kezdődni. A legközelebbi angol bázis (a szuezi csatorna helyőrségem kívül) Palesztina, ahonnan vasút is vezet Egyiptom felé. A mai nagy angol haderő minden valószínűség szerint akkor is Palesztinában fog maradni, ha az arab-zsidó viszály el is intéződik, legalább is mindaddig, amíg Anglia is rendezzi Olaszországgal kapcsolatos vitás ügyeit.

Palesztina lett tehát Anglia közelkeleti legfontosabb szárazföldi hadi bázisa. De Palesztinából indul ki a Basiórán át Indiába irányuló birodalmi légi útvonal is, és a palesztinai Haifa kikötője lesz már a közeljövőben a keleti Földközi-medence legnagyobb angol flottabázisa, Haifánál végződik az iraki petroleumvezeték is, mely az angol Földközi-tengeri flotta szempontjából csak fokozza e nagy kikötő jelentőségét

IIL

Palesztina jelentőségét tehát megmagyarázza stratégiai helyzete is. De Palesztina ezen kívül mind a három monotheisztikus világvallás szent földje és a jelenkor egyik legérdekesebb szociális jelenségének, a cionista-kíseriéinek is a színhelye.

Palesztina nevét a „filiszteusoktól” más néven a pelazgoktól kapta. Zsidó neve „Erec Jiszrael”, Izrael földje. Minden helységéhez a zsidó történelem emlékei fűződnek. A zsidó kultusz is elválaszthatatlan Palesztinától. Jeruzsálemben állott Salamon temploma, ahol a frigládát őrizték. A jeruzsálemi Haram-esz-Serif teret övező ősrégi falnak az a része, melyet a zsidók siratófalnak neveznek, valóban sokkal régibb a többi résznél és kétségtelennek tartják, hogy Salamon idejéből származik és a templomtér fala volt Jeruzsálemen kívül még sok szent város van Palesztinában. A bibliából ismerteken kívül még különösen szent városai a zsidóságnak Jabne, ahol Jeruzsálem

és a „második templom” pusztulása után a győzelmes Titus császár engedélyével megalakult a zsidó kultúra utolsó menedéke, a „jabnei iskola”, Tibériás, a szynhedrion és a zsidó akadémiák későbbi székhelye s végül Szafed, a kabbalisták szent városa, ahonnan ők a messiás eljövetelét várják.

A kereszténységnek mindig zarándokhelyei voltak Názáreth, Jézus szülőföldje, Bethlehem városa, melyről a próféták megjósolták, hogy ott fog megszületni a Dávid házából származó messiás és Jeruzsálem, mely a kereszténységnek is a legszentebb városa. A szent kegyeleti helyek felett mindenütt (többnyire orthodox keleti) templomok emelkednek, köztük ősrégiak is, mert az iszlám általában nem akadályozta a keresztény kultusz gyakorlását, hiszen Jézus személyét Mózeszel együtt a mozlímok is tisztelik, mint „Mohammedet megelőző” prófétákét.

Az Iszlám világában Jeruzsálem mint szenthely közvetlenül Mekka után jön. Sőt amikor el kellett menekülnie a mekkaiak elől Medinába, Jeruzsálemet jelölte meg a Próféta, mint „Kiblát”, „pontot, mely felé ima közben fordulnia kell az igazhívőnek. A jeruzsálemi zarándoklás bizonyos körülmények között pótolhatja a mekkai zarándokutat. A jeruzsálemi Harám esz Serif terén, a sziklafensíkon, ott, ahol a zsidók egykori szentélye állott, emelkedik a szent Szikla-templom, a Kubbat esz Szachra, melyet nálunk „Ümár-mecset” néven ismernek. Kupolája alatt van a szent szikla. Az utolsó ítélet napján itt fognak a harsonák megszólalni, melyek a halottakat feltámasztásra hívják. Ennél a sziklánál imádkozott a Próféta és innen repült az égbe csodaparipáján, az Alborákon. A szent szikla követni akarta mennyei útján, de Gábor arkangyal erőszakkal megakadályozta ebben. (Kezenyomat mutatják is a sziklán.)

A Kubbat esz Szachra mellett van a Medsed El Aksza, azaz a „Mekkától legtávolabbi mosé”. Ide vezette Isten Mohammed prófétát Mekkából egyetlen éjszaka alatt. Ugyancsak a Harám esz Serifen, a

tér keleti falába beépítve áll az a sziklatuskó, amelyen a próféta az utolsó ítélet napján bíraskodni fog a lelkek felett,

A Harám esz Serif építményei, különösen a gyönyörű Kubbat esz-szakhra, mindig legfőbb büszkeségei voltak a mohammedán világnak. A mecsetet AM el Melik szultán építtette 684—691 között, bizánci stílusban. Mint a 15. századbeli, később latinra fordított arab könyv, a „Syria Descripto a Seherifo el Edrisio et Khalil ben Schami Dhaheri” írja róla: „Az; egész világon nincs templom, mely hozzá hasonlítható volna, kivéve a cordovai nagytemplomot Andalususiában.”

Az arab-zsidó ellentétek egyik oka, hogy az arab vezetők egy része inkább kevesebb mint több jóhiszeműséggel azt állítja, hogy a zsidók a sziklafensíkon, az „Omár-mecset” helyén ismét fel akarják építeni a „Templomot”. A jeruzsálemi mufti, Hadzsi Emin el Husszeini is gyakran használta fel ezt a vádat, mint kitűnő izgatóanyagot és állításának igazolására egyes zsidó fanatikusok túlzó kijelentéseire hivatkozott, melyekkel a zsidóság 'komoly részei sohasem azonosították magukat. A zsidók, mint kollektivitás, csak a siratófalnál való imádkozás jogához ragaszkodnak, amit meg is engednek nekik, bár a zsidók részére engedélyezett imádkozó és zokogó „szolgálat” terjedelmét kínos pontossággal írják körül a vonatkozó és a rendőrségtől szigorúan ellenőrzött rendelkezések. Például széket, vagy padot nem szabad magukkal vinni a zsidóknak a szent falhoz. A siratófalat illető jogok állandó vitákra adnak alkalmat és az 1929-iki zavargásoknak is közvetlenül egy panaszfal-incidens szolgáltatott okot.

Ennek ellenére is ezt a vitás kérdést lehetne aránylag a legkönnyebben rend behozni. Az arab hierarchia nem szenvedne sérelmet, ha nagylelkűbb volna abban a kérdésben, hogy helyezhetnek-e el a zsidók a siratófalnál jelképes korlátot a férfiak és a

nők között és a zsidók is vallásuk sérelme nélkül kijelenthetnék, hogy nemcsak mindig tiszteletben szándékoznak tartani a Harám esz Serif tér statusquóját, (ezt eddig is hangoztatta a Zsidó Néptanács), de maguk is szent helyeknek tekintik a Kubbat esz Sachrát és az Al Aksza mecsetet. Annál is inkább megtehetnék ezt, mert mindkét templom kívül és belül is annyira szép, hogy bennük valóban a mennyek közelségét érezheti mindenki

IV.

A zsidók ragaszkodása Palesztinához nem magyarázható meg csak vallási okokkal vagy csak a történelmi műit emlékével. A zsidók nem önként hagyták el Palesztinát, sőt egymást követő felkeléseikben szörnyű véraldozatokat hoztak, hogy ott maradhassanak és saját rítusaik szerint élhessenek. A zsidók sohasem ürítették ki teljesen Palesztinát, mely mint megszentelt föld elválaszthatatlanul összeforrott a zsidó néppel. „Palesztina levegője bölcsességet ad”, mondja a Talmud. Alfred Nossig, a kiváló német-zsidó bölcsész szerint a zsidók ősei mint a kelet ismerői választották ki Palesztinát népük számára. „Nemcsak az ország termékenysége irányította választásukat, hanem sajátos klimatikus és geológiai viszonyai melyek a szellemi és erkölcsi fejlődésre, főleg pedig a filozofikus-vallásos érzésre a tapasztalat szerint különösen kedvező befolyást gyakorolnak. Hasonlóan ahhoz, hogy egyes növények csak bizonyos talajban tudnak sajátosságuknak egészen megfelelően kifejlődni, hasonlóan ahhoz, miként Görögország földje és légköre természetes előfeltételei voltak a görög művészetnek és gondolkodásnak, úgy Palesztina» is előfeltétele volt a szövetségnek... így keletkezett az az egyedülálló, teret és időt legyőző összefüggés Izrael és „Izrael országa” között, ami a zsoltáríró kiál-

tásában visszhangzik: Száradjon el a jobbkezem, ha elfelejtelek valaha: Jeruzsálem!”

A próféták állandóan buzdították a népet a szentföld újjáépítésére „Vegyetek szántóföldet, pecsés írással, ebben az országban, melyről azt mondjátok, hogy kietlen pusztaság” és „Ültessetek újra szőlőket Szamária hegyein” inti népét Jeremiás próféta.

Később már a diaszpórában, a Misna, azaz a Kommentárok és a Gemará, a példázatok és a törvénytanítások gyűjteménye kész tervezetet állítanak fel, több évezredes tervet, Palesztina visszaszerzésére. Palesztinába kivándorolni és ott földet szerezni valóságos kötelesség lett, a zsidókra kötelező 613. parancs egyike... A palesztinai földvásárlás olyan szent kötelezettség, hogy az erre vonatkozó szerződést szombaton is szabad aláírni... „Aki személyileg nincs abban a helyzetben, hogy Palesztinában megtelepedjék, az köteles legalább is odazarándokolni és az ott élő zsidókat támogatni. Ezeknek a Palesztina-parancsoknak volt köszönhető, hogy a zsidó nép és Palesztina között sohasem szakadt meg teljesen a kapcsolat és hogy ott még a legkedvezőtlenebb körülmények között is legalább a városokban zsidó centrumok tartották fenn magukat, úgy, hogy az ország zsidó jellegét sohasem veszítette el teljesen.” (Nossig)

Ilyen zsidó központok voltak különösen Szafed és Tibériás. Szafedben a 16. században 15.000 zsidó lakott. 1563-ban itt létesült Kelet első könyvnyomdája. Később városaikat beduin rablótörzsek szétrombolták, a közbiztonság egyre csökkent és 1845-ben már csak 12.000 zsidó élt Palesztinában. Ebben, az időben már sok keleti zsidó vándorolt ki Jeruzsálembe, hogy hátralevő életét imádkozással töltse és ott temessék el. A jeruzsálemi zsidók ezrei éltek az ú. n. chalukából. jótékony adományokból, melyeket európai és később amerikai honfitársaik juttattak nekik. 1912-ben Jeruzsálemnek már 44.000

zsidó lakosa volt, akik közül akkoriban 2.1.000 részeseül támogatásban. Nagyrészüik igen nagy nyomorúságban élt. Csak az amerikai zsidók tudtak legalább tűrhető életet biztosítani jeruzsálemi elszármazóiknak, fejenként évi 100 dollárt. A magyar és német zsidók fejenként kb. évi 100 frank chalukát kaptak, de a galíciai zsidók csak 40 frankot kaptak évente és a besszarábiai és a volhiniai zsidókra csak évi 10—15 frank segély jutott.

Teljesen csak kb. 4.000 személy élt a külföldi zsidók szervezett támogatásából, míg a többiek, rokonaik pénzküldeményeikből, alkalmi munkákból, pénzzé tett vagyonuk kamatából pótolták a chaluka sovány összegét és végül feltűnő nagyszámban voltak közöttük kézművesek. Hatezer zsidó iparos közül mint különleges zsidó foglalkozási ág 600 asztalos volt, de majdnem ezer zsidó munkás dolgozott a „nehéz” iparokban is, mint a kőfaragás és kőművesség.

A vallási, a Talmud parancsain alapuló kívándorláson kívül a 19. század második felében megkezdődött már a produktív alapon álló palesztinai zsidó kolonizációs tevékenység is. Az orosz zsidóüldözések hatása alatt a zsidóság igen nagy tömegei vándoroltak ki Amerikába, de egyesek Palesztina felé vették útjukat, hogy pionírjaivá váljanak egy példátlanul merész és nagyvonalú elgondolásnak, a zsidó Palesztina megteremtésének.

A zsidó Palesztina alapja csak a földművelés lehet. Csak ez vezetheti vissza a keleti zsidóságot jemberhez méltó életszínvonalra. Az első palesztinai zsidó települést az Alliance Israelite alapította 1870-ben. A ma is fennálló földművesiskola volt ez Mikve-Izraelben (Izrael menedéke) ... Ezt követte 1878-ban Petach-Tikva, jeruzsálemi zsidók alapítása, majd 1882-ben oroszországi zsidó egyetemi hallgatók letelepedtek Jaffa közelében egy elhagyott vigasztalan homokföldön. Ez volt az első külföldi zsidó „cionista” földművestelep: Rischon le Cion, ma a palesztinai szőlőtermelés központja, nagy mezőváros.

Az ezt követő években még számos zsidó kolónia alakult, köztük Ekron és Metulla, Edmondi, Rotschild báró alapításai. Rotschild a többi telepet is támogatta a kezdet nehézségeiben, de a gavalléros jótékonykodásnak árnyoldala az lett, hogy a telepeseket elszoktatta a gazdasági önállóságtól, másrészt Rotschild tanácsára egészségtelen szőlőmonokultúra fejlődött ki, melynek piacnehézségei hamar kibontakoztak. Rotschild végül 1899-ben átadta a maga érdekeltségét a Jewish Colonisation Associationnak, Hirsch báró szervezetének és a változás előnyére szolgált a kolóniáknak. A gazdaságilag életképtelenek elhagyták azokat és helyükre olyanok kerültek, akik meg tudtak állni saját lábukon.

Az 1882-es esztendő fontos határköve a cionista munkának. Ebben az évben jelent meg névtelenül egy orosz zsidó (Pinsker Leo) „Autoemancipáció” című könyve, mely nemzeti öntudatosságra biztatja a zsidókat és azt javasolja, hogy saját erejükből saját országra tegyenek szert. Nem fontos, hogy Palesztinában, vagy valamilyen amerikai földrészen valósul-ez meg. A fontos csak az, hogy külön zsidó állam legyen, amely menedéket nyújthat más országok üldözött zsidó „feleslegének”. Pinskernél már tisztára gazdasági és nemzeti kérdés volt ez, távolállott tőle minden vallási szempont. (Nawratzki: Jüdische Kolonisation Palestinas.)

1893-ban Hirsch báró, a nagy emberbarát 2 millió font alaptőkével alapította meg az I. C. A.-t, a zsidó gyarmatosító társulatot azzal a céllal, hogy a kelet-európai zsidókat kivándorláshoz segítse és részükre Amerikában kolóniákat létesítsen. Hirsch báró igen sokat költött argentinai telepítésekre, de ezek nem váltották be a hozzá fűződő reménveket. A telepítés tiilságosan költséges volt. Egy család eltartásához az extenzív argentinai földművelés mellett aránylag nagy területre volt szükség. Néhány évvel később már palesztinai telepítéssel is foglalkozott az I. C. A. sokkal jobb eredményekkel és a mai palesztinai zsidó mező-

gazdaság teljesítménye jelentős részben tulajdonítható az I. C. A. működésének.

Mintegy húsz mögazdasági zsidó település állott már Palesztinában néhány ezernyi lélekkel, amikor a Cionista Organizáció működését megkezdte, a bási első cionista kongresszuson.

Herzl Tivadar budapesti származású jogász és újságíró 1896-ban adta ki híres könyvét, a „Judenstaat”-ot, a „zsidókérdés modern megoldásáról”. Ebben kifejti, hogy a zsidókérdés nem oldható meg a zsidóság asszimilálásával, mert ez Kelet-Európában lehetetlen. Meg kell teremteni a zsidó államot, hogy megszabaduljon a zsidóság a kisebbségi lét „pszihózisától”, saját országában visszanyerhesse önbizalmát. Minden népnek van országa, csak a zsidóknak nincs, az egész világ egy hatalmas ghetto számukra. Herzl gyakorlati elgondolásokat közölt a palesztinai áttelepülés megoldási módjára, tervei közül később sok megvalósult lényegileg.

Herzl könyve nagy feltűnést és lelkesedést keltett. A megjelenését követő évben hívei összehívták Baselben az első cionista kongresszust, melynek ő lett az elnöke. A kongresszus programot adott a cionista mozgalomnak: „A cionizmus arra törekszik, hogy a zsidó nép részére közjogilag biztosított otthon létesüljön Palesztinában.” A „közjogilag” kifejezésen azt értették, hogy „nemzetközi jogilag”. Herzl meg is kezdte tárgyalásait a török udvarral, hogy adjon koncessziót egy megalakítandó zsidó társaságnak a palesztinai kolonizáció lebonyolítására, de a török kormányzat nem volt hajlandó határozott választ adni. Herzl Tivadart egymásután érték a csalódások. Időközben saját táborában is egyenetlenségek jelentkeztek. Az angol kormány felajánlotta a Cionista Organizációnak, hogy Ugandát rendelkezésére bocsátja telepítési célokra. Zangwill Izrael és pártja, az ú. n. territorialisták az ajánlat elfogadása mellett voltak. Szerintük a lényeg az önálló zsidó territórium és nem, hogy hol van. A cionisták végül egy hely-

színről visszatért tanulmányi bizottság beszámolója után végleg visszautasították az Uganda-tervet, mert Uganda éghajlata fehér emberek számára nem alkalmas. Egyidőben Angola telepítéseit is vizsgálták a múlt század második felében a zsidók, szintén negatív eredménnyel. Tény az, hogy Uganda három millió lakosából ma is csak alig ezer a fehér ember, holott például Rhodesiát, melynek földje és éghajlata megfelelő, igen gyors ütemben népesítik be az angolok.

A zsidó kolonizációnak tehát az adott körülmények között nem volt más útja, csak a palesztinai. 1901-ben létesült a „Zsidó Nemzeti Alap”, a „Keren Kajemet Lejiszrael”, azzal a célkitűzéssel, hogy földet vásárol Palesztinában, a világ zsidóságának adományaiból és ezeket a földeket, melyek elidegeníthetetlen nemzeti tulajdont képeznek, bérbe adja magánosoknak vagy szövetkezetnek örökbérletként. A bérleti szerződés maga átruházható és örökölhető, de a föld a Zs. N. A. tulajdonában marad. 1935-ig a Keren Kajemet 4 millió fontot gyűjtött össze és ebből 35.000 hektár (350.000 dunam) földet vásárolt. Az összeg perselyes gyűjtések és alkalmi adományok és végrendeleti hagyományozások eredménye. A cionista szervezet tagjai részéről évenként önként fizetett „mászer” járulék nem a Keren Kajemet pénztárába kerül, hanem a háború után alakult „Zsidó Kolonizációs Alap”, a Keren Hajeszod kapja.

Más szervezetek is alakultak a zsidó telepítés előmozdítására. Legnevezetesebbek közöttük az „Odeszszai Komité”, a legönzertlenebb és megindító intézmény, mely igen szegény zsidók adományaiból telepeket létesített és iskolákat tartott fenn Palesztinában, a német zsidók Ezra kolonizációs egyesülete, a „Német zsidók segítőegyesülete”, melyeknek tevékenysége az Alliance Israelite Universelle-lel együtt az adakozásban állott.

Ezeken kívül alakultak a település előmozdítására kereskedelmi társaságok a cionista organizáció

Ellenőrzés alatt. Legfontosabb közöttük a Palestine Land Development Co. (parcellázási célokra) és a Jewish Colonial Trust Ltd., mely 1899-ben alakult és negyedmillió font alaptőkéje 140.000 keleti zsidó részvényes kopekjeiből került össze... A szegény lengyelzsidó szabók és suszterek angol törpebankja néhány évvel később Palesztinában leányvállalatot létesített, az Anglo-Palestine Companyt, mely ma már a Levante legnagyobb bankja.

A világháború kitörése idején már több mint negyven zsidó földműveskolónia volt Palesztinában körülbelül 12.000 főnyi mezőgazdasági népességgel. Egész Palesztinában ekkor kb. 90.000 zsidó lakott. Jaffától északra lakatlan homokon héber gimnáziumot építettek a jaffai zsidók. Hogy megkönnyítsék az iskolabajárást, a tanulók szülei maguk is lassanként odahúzódtak. Így fejlődött ki a „Herzlia” gimnázium körül Tel-Aviv.

Palesztina arab lakossága a háború előtt kb. 5—600 ezer között mozgott. A népesség már *évtizedek óta stagnált*. A világháború folyamán még inkább csökkent Palesztina lakossága, a háború végén mintegy 50—55 ezer zsidó és 400—450 ezer mohamedán és keresztény arab lakosa volt Palesztinának. Az arab népesség rohamos növekedése csak a zsidó bevándorlással egyidejűen illetve ezzel összefüggésben kezdődött.

V.

A világháború véget vetett a cionista tevékenységnek. A törökök sok ezer zsidót kiutasítottak különösebb rendszer nélkül és igen sokan pusztultak el közülük éhségtől, járványoktól és a törököknél szokásos kollektív „egvéni akciók” révén. Egyes zsidó vezérek, mint Vladimir Jabotinsky, Josef Trammeldor, a palesztinai zsidóság nemzetig hőse, aki félkarját vesztette Port Artúr ostrománál és az egyetlen

zsidó tiszt volt a cári hadseregben, felismerték azt, hogy a zsidók katonai segítsége sokban növelheti az antanthatalmak számára a zsidók tekintélyét és előmozdíthatja a cionista tervek megvalósulását. Egyiptomban alakult meg az első zsidó csapattest, a Cion Mule Corps, mely a gallipolii harcokban fegyelmezett magatartásával az angolok teljes megalégedését nyerte el. Később az angolok beleegyeztek abba is, hogy a londoni orosz zsidókból és a gallipolii csapattest maradványaiból önálló zsidó ezredet alakítsanak. A zsidó ezred 1918-ban került a palesztinai frontra körülbelül három zászlóaljnyi létszámmal. Köztük harcolt ekkor sok amerikai zsidó is. Összlétszáma az egész háború folyamán ötezer ember volt.

A londoni cionisták, Weizmann és Szokolov akcióba léptek, hogy az antanthatalmaktól határozott ígéretet nyerjenek. Hosszas huzavona kezdődött, melyben a tekintélyes zsidók mindenképpen keresztetni igyekeztek a cionista törekvéseket. A híres Balfour nyilatkozat egyáltalán nem valami céltudatos angol Palesztina-politika eredménye volt. Jabotinsky Vladimir politikai szempontból igen tanulságos könyvében („A zsidó légió a világháborúban”) érdekesen mutatja ki az angol politikusok határozatlanságát és tervszerűtlenségét a Palesztina-kérdésben. Az egyes hivatalok intézkedései egymást kontrakarizáltak. Jabotinsky szellemesen fejti ki, hogy a közvélemény tévesen gondolja azt, hogy a spanyolok és az arabok a halogatás megtestesítői e világon, amit világhírű kifejezéseik, a „manana” és a „búkra” (holnap ...) bizonyítanak. A „búkra” igazi népe szerinte az egyébként neki is rokonszenves angolok. Halogató taktikájuk néha nagyon bölcs, néha azonban nagy kárt okoz. A legutóbbi évek külpolitikai eseményei, melyek a halogató külpolitika bukására vezettek Angliában, igazolják Jabotinszky éleslátását.

Viszont Jabotinszky is elismeri az angolokról, hogy nem befolyásoltatták magukat a zsidó nagytőkésektől. „Soha egyetlen miniszter nem kérdezte

tőlem: és mit szólnak ehhez a zsidó notabilitások! Nem érdekelte őket, hogy mit gondolnak a zsidó „notabilitások” Palesztináról és a légióról.”

A cionista vezetők először nem is Angliának, hanem Franciaországnak ajánlották fel a zsidó Palesztina védnökségét, mivel Szíria és Palesztina még a keresztes hadjáratok ideje óta francia érdekszférának számított. De Delcassé francia külügyminiszter nem mutatott érdeklődést a cionista tervekkel szemben. A franciák később rájöttek Delcassé hibájára, aki „nem tudta megérteni, hogy egy álom, melyet milliók álmodnak, már magában véve is nagyhatalom” ... A cionisták arra is gondoltak, hogy angol-francia kondominium kezébe kerüljön háború után Palesztina. Valóban 1916 májusában Anglia és Franciaország nevében Sir Marc Sykes és Georges Picot megállapodást kötöttek, melyben felosztották a földet a Földközi tenger és a Perzsa-öböl között angol és francia érdekszférákra. Palesztinát egyikbe sem sorozták, róla a megállapodás kimondta, hogy „abból a célból, hogy az Antant-hatalmak vallási érdekeltségét biztosítsák, Palesztinát és a szent helyeket el kell választani a török területektől és különleges kormányzat alá kell kerülnie, melyet Oroszország, Franciaország és Anglia fognak meghatározni.” Egyben elhatározták, hogy ezt a megállapodást titokban tartják és nem közlik sem Olaszországgal, sem Husszein mekkai seriffel, aki ekkor már az angolok szövetségese volt.

Az angoloknak jó okuk volt a Sykes-Picot megállapodás eltitkolására a mekkai fejedelem előtt, mert ez a szerződés bizonyos ellentétben állott azokkal az ígéretekkel, melyeket Mc Mahon egyiptomi angol főbiztos tett Husszeinnek 1915. októberi 24.-én. Husszein serif, mielőtt beavatkozott volna a háborúba az angol oldalán a törökök ellen, tisztázni akarta a háború után megalakulandó nagy arab állam határait. Husszein közölte, hogy elismeri az angolok különleges érdekeit Irakban és a franciákét a szíriai partokon,

de egyébként követelte többek közt Belső-Szíria függetlenségét. Husszein levelére válaszolva tette meg Mc Mahon azokat az ígéreteket az angol kormány nevében, melyekre hivatkoznak ma is az arabok. Mc Mahon levelének legfontosabb részét szó szerint /közöljük, mert az arab álláspont hiánytalan megértése e nélkül nem lehetséges.

„A mersinai és az alexandriai kerületek és *Szíriának a damaszkusi, hamai, homsi és aleppói kerületeitől nyugatra fekvő részei* nem tekinthetők tiszta arabnak és ezért kívül kell esniük az ajánlott határokon. Ezzel a módosítással és anélkül, hogy az arab főnökökkel fennálló szerződéseinket érinteni akarók ezzel, elfogadjuk a (Husszein által ajánlott) határokat és *a területnek azokra a részeire vonatkozóan, melyekre Nagybritanniának a szövetséges Franciaország sérelme nélkül cselekvési szabadsága van, felhatalmazásom van, hogy az angol kormány nevében az alábbi biztosításokat közöljem önnel, a következőket válaszolva az ön levelére: Fentebbi módosítások fentartásával Nagybritannia kész arra, hogy az arabok függetlenségét elismerje és támogassa azokon a területeken, melyek a mekkai serif által indítványozott határokon belül fekszenek.*” Husszein ezt a megoldást elfogadta és csatlakozott.

Husszein határai magukba foglalták a mai Szíriát (kivéve az angol módosítások értelmében a mai Libanon és Alautia államokat és az alexandrettei szandzsákot), a mai Irakot, Transzjordániát, egész Arábiát *a Földközi tengerig*. Ez volt Husszein meghatározása; Palesztinát külön nem említette egyik fél sem. Husszein nyilvánvalóan azért nem, mert Szíriába Palesztinát is beleértette, hiszen Palesztina közigazgatásilag részben a beiruti, részben a szíriai vilajethez tartozott. (Jeruzsálem független szandzsák volt.) De később az angolok ugyancsak a török közigazgatási beosztásra hivatkozva utasították el az araboknak a Me Machon levél alapján Palesztina iránt táplált igényeit, Churchill angol gyarmati állam-

titkár mondta ki az utolsó szót ebben a tekintetben 1922-ben, amikor az arabokat emlékeztette arra, hogy a Mc Machon levél Szíriának a damaszkusi kerülettől nyugatra eső részeit kizárta az arab területekből. Márpedig „ezt a fentartást öfelsége kormánya mindig úgy értelmezte, ezekhez a részekhez tartozik a beiruti vilajet és a jeruzsálemi szandzsák is. Tehát egész Palesztina *a Jordántól nyugatra* ki volt zárva a Mc Mahon biztosításból” ...

Ez a megoldás egyben arra, is jó volt, hogy a földrajzi értelemben vett „Palesztina” Jordánon túli részeit elválassza a többitől és Transzjordánia néven külön állammá szervezzék. Anglia hivatkozhatott arra, hogy a Jordántól keletre eső Palesztinát már semmiképpen sem lehet „a damaszkusi kerülettől nyugatra esőnek” tekinteni. Ami igaz is. De ez az igazság egyik felet sem elégítette ki. Palesztinát nagyon kicsire szorította, az arabok elégedetlenségét pedig csökkentette és elvetette magvát az azóta is tartó ellentéteknek, ami azt bizonyítja, hogy a kompromisszum nem mindig a legjobb megoldás akkor, ha bizonyos józan igazságok rovására történik. Palesztina és Transzjordánia közös mandátumos területet alkot, de Transz Jordániára vonatkozóan nem érvényesek a népszövetségi mandátumnak azok a határozmányai, melyek a zsidó nemzeti otthon előmozdításáról szólnak.

VI.

Amikor a cionisták vezeterei az angol kormánnyal a palesztinai zsidó otthonról tárgyaltak, nem volt tudomásuk azokról az ígéretekről, melyeket az angol kormány tett a mekkai serifnek, sem a Sykes—Picot megállapodásról. A Balfour-deklaráció kiadását igen hosszas tárgyalások előzték meg és szövegéhez hozzájárult a francia és *az olasz kormány is*. Nem kis rész-

országok és Amerika zsidóságát rokonszenvre hangolják a szövetségek ügye iránt. Végül a nyilatkozat kiadására 1917. november 2.-át tűzték ki, annak a napnak évfordulóját, amelyen 1898-ban Herzl Tivardart Jeruzsálem kapui előtt Vilmos császár fogadta. Ekkor Lord Rotschildhoz, mint az angol zsidók képviselőjéhez a következő levelet intézte James Balfour akkori küiügyi államtitkár: Kedves Lord Rotschild! Nagy örömmel közlöm Önnel az angol kormány következő szimpátia nyilatkozatát, a zsidó cionista törekvések iránt, melyeket a kormány elé terjesztettem és ez tudomásul vette azokat. Ófelsége kormánya jóindulattal nézi *egy nemzeti otthon létesítését Palesztinában* a zsidó nép számára (the establishment in Palestine of a National Home for the Jewish People) és minden erejével azon lesz, hogy e cél elérését megkönnyítse, természetesen semmi olyasmit nem téve, ami a Palesztinában létező nem-zsidó közösségek polgári és vallási jogait, vagy a zsidók politikai helyzetét és jogait más országban érintené. Kérem önt, ezt a nyilatkozatot hozza a nagybritanniai és Írországi cionista szövetség tudomására. Híve J. Balfour.*

Ennek a szövegnek a fogalmazása is alkalmat adott arra, hogy az angolok ragyogtathassák fényes jogászi elméjüket. A későbbi vitákban hangsúlyozták, hogy ők nem Palesztinát *mint* nemzeti otthont ígérték a zsidóknak, hanem nemzeti otthont Palesztinában (In Palestine.) Ami nagy különbség, nyilvánvalóan.

VII.

A Balfour deklarációnak világszerte igen nagy visszhangja támadt. A világ minden fontosabb kormánya hozzájárult. Törökország is nyilatkozatot adott ki, amelyben kijelentette, hogy Palesztinába az ország felvevőképességének arányában szabad beván-

dorlást enged a zsidóknak. Törökország nyilatkozatához viszont Németország, Ausztria-Magyarország és Bulgária járultak hozzá helyeslően, sőt a német kormány magához hívatta német cionisták képviselőit közölte velük, hogy befolyását Törökországban abban az irányba fogja érvényesíteni, hogy a háború után adjon koncessziót Palesztinában a török kormány egy zsidó „Chartered Company”-nak: azt kérte már Herzl is a portától.

A világháború befejezése után újra hosszas interregnum keletkezett, közben dr. Weizmann, a cionista szövetség vezetője tárgyalt és jóbarátságot kötött Fejszal emirrel, Husszein fiával, aki nem is ellenzte a cionista törekvéseket, mert úgy találta, hogy azok szélesebb távlatban nem fognak kárára lenni az araboknak. Végül 1922 júliusában a népszövetségi tanács londoni ülésén Angliára ruházta a Palesztina mandátumot azzal a határozott rendeltetéssel, hogy a mandátum célja a Balfour-deklaráció végrehajtása.

A népszövetségi mandátumok a népszövetségi egyezségokmány 22. szakaszán alapulnak és a Németországtól és Törökországtól elvett nem európai területekre vonatkoznak. A mandátumok célja az, hogy egyes népeknek segítségére legyen a mandátumos hatalom mindaddig, amíg az a nép a saját lábán is meg tud állni. Az egyes mandátumokat a népesség kulturális foka szerint különböző, ABC betűkkel jelzett osztályokba sorolták. A mandátumok lettek a Törökországtól elcsatolt aránylag magas kultúrfokon álló területek, B és C mandátumok Németország afrikai és óceániai birtokai. A mandátumrendszerből az a sérelme is származott a palesztinai araboknak, hogy bár Palesztina éppen olyan „A” mandátum, mint Irak vagy Szíria, mégis sokkal kisebb önállósággal rendelkezik, mint ezek. Palesztina kormányzati rendszere ugyanis az angol „koronagyarmati” kormányzat, míg Irak, Szíria, sőt Transzjordánia is nagymértékben független országok már.

A Palesztinára és Transzjordániára vonatkozó

mandátum bevezetésében megismétli a Balfour deklaráció lényeges pontjait és hangsúlyozza, hogy ezzel elismeri a zsidó népnek és Palesztinának történelmi egybekötöttségét. A mandátum 2. szakasza is kimondja, hogy a mandátumos hatalomnak oly gazdasági, politikai és közigazgatási viszonyokat kell létesítenie, melyek a zsidó nemzeti otthon megteremtését előmozdítják.

A mandátum 4. szakasza a Jewish Agency, a Zsidó Ügynökség létesítéséről intézkedik. A Jewish Agency közjogilag elismert testület, melynek joga van a palesztinai kormányzattal a nemzeti otthonnal kapcsolatos ügyekben *tanácskozni* és együttműködni a kormányzattal az ország fejlesztésében. Addig, amíg a Jewish Agency nem alakult meg, az angol kormány a Cionista Organizációt ismerteti el Zsidó Ügyvivőségnek, a mandátum szövegének megfelelően. A Jewish Agency a mandátum szerint, rendkívül érdekes módon nem a cionistákat képviseli a palesztinai kormánynál, hanem minden zsidót, aki érdeklődik Palesztina felépítése iránt. 1929-ben valóban megalakult a „Jewish Agency for Palestine”, mely felerészben cionistákból, felerészben nemcionista zsidókból áll. Elnöke a Cionista Organizáció mindenkori vezetője (jelenleg dr. Ch. Weizmann). Székhelye Jeruzsálem.

A Jewish Agency Herzl gondolatának megvalósítása. Herzl „Society of Jews”-nek nevezte. A Society of Jews a diaszpóra miatt szervezett akarattal nyilvánításra képtelen zsidóság negotiorum gestora, megbízás nélküli ügyvivője lett volna a kormányokkal szemben, melynek gesztója kötelező erejű a zsidóságra. A Jewish Agency jogi konstrukciója is azt kívánja kiemelni, hogy a palesztinai mandátum ellenőrzése tekintetében az Össz-zsidóság képviselője és nemcsak az angol, a palesztinai vagy éppen a cionista zsidóságé. Ennek igen nagy jelentősége van, mert lehetővé teszi, hogy olyanok is részt vegyenek Palesztina újjáépítésében, akik egyébként nem zsidó

nacionalisták, de hívei a Palesztinában folyó kétségtelenül bámulatra méltó kultúrmunkának.

A mandátum 6. szakasza a zsidó bevándorlás megkönnyítéséről intézkedik, a 7. a palesztinai polgárjogszerzés megkönnyítéséről szól, stb. A mandátum biztosítja a muzulmán szent helyek immunitását és a muzulmán kegyes alapítványoknak a vallási előírásoknak megfelelő kezelését is, egyben eltörli a külföldiek kapitulációs előjogait Palesztinában.

A mandátum arról is intézkedik, hogy a palesztinai kormányzat bocsásson zárt területet a zsidó település céljaira, beleértve az állami földeket és az uratlan és közcélokra nem használt területeket. A mandátumnak ezt a határozmányát nem alkalmazták sohasem a valóságban, a zsidók nem részesültek állami földekben (arab telepítés történt állami földön).

A mandátum még életbe sem lépett, amikor megindult a zsidó bevándorlás Palesztinába. Az angol hatóságok ugyanis 1920-tól kezdve, amikor a húsvéti jeruzsálemi zavargások miatt a tehetetlen katonai kormányzatot megszüntették és a polgári uralmat helyreállították, már a mandátum szellemében jártak el. A zsidó bevándorlás 1925-ig tartott, akkor megtorpant, majd néhány évi krízis után újabb erőre kapott. A német átalakulás különösen előmozdította a palesztinai bevándorlást. Az 1933—36 -os esztendőkből legalább százötvenezer zsidó bevándorló érkezett Palesztinába, köztük 50—60 ezer német zsidó. De a zsidó bevándorlás maga után vonta az arabok beáramlását is a szomszédos országokból, úgy, hogy Palesztina lakossága ezekben az években amerikai méreteket is meghaladó módon szaporodott. Ma jóval több mint a kétszerese a békebeli létszámnak. Ezt a rohamos és nem mindenben megemésztett szaporodást természetesen megérzi Palesztina és nem csekély erőpróbának teszi ki a zsidók teherbíró képességét.

VIII.

Palesztina területe 26.000 négyzetkilométer és lakosainak száma 1938 elején kb. 1.400.000, ezekből 420.000, azaz 30 százalék a zsidó. Egy négyzetkilométerre tehát kb. 54 lakos esik, de ez a statisztikai adat megtévesztő. Palesztina területéből ugyanis le kell vonnunk, hogy észszerű eredményre jussunk a sivatagszám és majdnem teljesen lakatlan Beér-Seba alkerületet, mely az akabai öbölíg terjed és 11.000 négyzetkilométer területén mintegy 50.000 ember lakik, nagyrészt nomád beduinok. Ennek a területnek csak kis része tartozott a történelmi Palesztinához (ez a „Negev”) a többi közigazgatási okokból hozzácsapott aivatagtoldaiék. Ha ezt a 11.000 négyzetkilométert 50 ezer lakosával leszámítjuk, akkor az a terület, ahol a palesztinai élet valóban lezajlik 15.000 négyzetkilométer 1.350.000 lakossal, négyzetkilométeren kint *90-es népsűrűséggel*, ami már elég sűrű lakosságot jelent és majdnem eléri Magyarország népsűrűségi színvonalát! így már a „statisztika” egész más képet nyújt és sok mindent megmagyaráz, míg a Negev déli nyúlványának bevonása az átlagszámításba semmitmondó papirosadatot eredményez.

Palesztina mai, 1922-ben megállapított, határai nem felelnek meg az ország természetes határainak és a történelmi Palesztinának sem. Palesztina a bibliai meghatározás szerint „Dántól Beér-Sebáig” terjed. Az országot dél felé tehát a szinai sivatag határolta, míg keletfelé a szíriai sivatag. A Jordán, mely ma Palesztina határa, a régi Palesztinát körülbelül a közepén szelte ketté és hozzá tartozott keletfelé a mai Haurán és a „Dzsbel Drúz” is a sivatagig, észak felé pedig a mai Szíriához tartozó területek a Jordán túlsó oldalán Dan magasságáig. A „Jordánon-túli” területek elszakítása azért fáj különösen a cionistáknak, mert Transzjordánia 40.000 négyzetkilométernyi területén csak 300.000 ember lakik, földje nagy részben termékeny vagy termőfölddé javítható,

telepítésre tehát sokkal több hely volna benne még mint akár a mai Palesztinában. Transz Jordánia vízviszonyai sem kedvezőtlenek. Két millió ember letelepítése benne nem tartozna a fantazmagóriák világába.

Palesztina és Transzjordánia déli területei viszont nem tartoztak az ókori Palesztinához, ez a sivatagi terület Palesztinában Beér-Sebától, Transzjordániában Maantól délre teljesen reménytelen föld az eddigi adatok szerint. A két országrész délen az akabai öböl-ig terjed, választóvonaluk az Akaba és a Holt tenger között a Wádi el Arába.

Palesztinát négy főrésze osztyák. A parti síkságra, mely Akkótól Gazáig terjed és csak Haifánál szűkíti igen keskenyre a Karmel hegység. Ezt a partvédek az akkói, Sáron és Sefela síkságok nevéen különböztetik meg. Ez Palesztina legsűrűbben lakott része.

A palesztinai hegyvidék a Libanon hegységnél kezdődik, az ország északi természetes határánál. Északon a felső- és az alsógalileai hegyvidékből áll, középen és Júdeában a samáriai és a júdeai hegyvidék összefüggő hegláncot alkotnak. A galileai és a samaria-júdeai hegység között terül el Palesztina egyetlen nagyobb keresztirányú, nyugat-keleti vonalban húzódó síksága, az Emek Jezrael, vagy Ezdraelon. A Jezreel síkság a Sefela és az akkói partvidékkel együtt a legjelentősebb zsidó mezőgazdasági vidék! a mai Palesztinában.

Az ország negyedik lényeges tája a Jordán völgye, mely a Merón (Hule) tótól a Holt tengerig nyúló 2—20 km között váltakozó mintegy 200 km hosszú síkság. A Hule-tavat környező Hule síkság ma még mocsaras terület, melynek lecsapolása folyamatban van és talán néhány év múlva már településre alkalmas lesz. A Jordán-völgyének nincs zsidó lakossága. Tropikus vidék, évi középhőmérséklete 24 C.

A Jordánon kívül fontosabb folyói Palesztinának: a Jármuk, mely Transz Jordániából jön Palesztinába, a Jordánba ömlik a Genezáret tótól nem

messze délre, torkolatánál van a Ruthenberg-féle elektromos centrale, mely energiáját az igen nagy esési szögben folyó Jordán vizéből nyeri; a Jar kon Tel-Avivnál ömlik a tengerbe és a Kischon az Emek-völgyön folyik keresztül és Haifánál éri el a tengert. Palesztina nevezetességei a G-enezáret tó, mely 208 méterrel fekszik a tenger színe alatt és a Tibériás közelében fakadó kénes hőforrások miatt keresett gyógyfürdőhely és a Holt tenger, 394 méterrel a Földközi tenger színe alatt, a föld legmélyebb felületi pontja. A Holt tenger északnyugati partvidékére a Palestine Potash Co, koncessziót kapott 1930-ban 75 évre a kormánytól arra, hogy a Holt tenger vizéből párolás útján vagy más módon ásványi sókat, ásványokat és egyéb vegyi anyagokat állítson elő. Ezzel szemben kötelezték magukat bizonyos mennyiségű klórkálium előállítására. Ezen kívül még klórt, klórmagnéziumot és brómot nyernek ott nagyobb mennyiségben. A Holt tenger sótartalma 24 százalék, kimeríthetetlen kincsesbányája a legkülönbözőbb kéri - káliáknak. A Palestine Potash Co. jövedelméből a kormány 20—40 százalék arányban részesedik.

IX.

Palesztina éghajlata ma is az, mint évezredekkel ezelőtt volt. Körülbelül Szicília klímájához hasonlítható. Míg a Jordánvölgy és a Holt tenger vidéke tropikus éghajlatú, a hegyvidék és Jeruzsálem klímája mérsékelt. (Évi 17 C középhőmérséklet.) Novembertől márciusig tart az esős évszak, míg áprilistól októberig szárazság van. Az évi átlagos csapadék 600 mm-t meghaladja helyenkint, Beér-Sebánál csak 170 mm esik évente.

Az egyenetlen időszaki csapadékmegoszlás miatt Palesztinában intenzív földművelés csak öntözés mellett lehetséges. A régi idők öntözőbertendezései elpusztultak a hozzánemértők kezén és a háborúk ered-

ményeképpen. Palesztinában csak úgy lehetett boldogulni, hogy a téli bő csapadékot felhalmozták és nyáron öntöztek vele. A régi ciszternák nyomai egyes helyeken ma is megtalálhatók. Sokat ártott még Palesztina esőzési viszonyainak az erdők kipusztítása, ami a keresztesek, mongolok és mamelukok harcainak köszönhető. De a török adórendszer is sokat ártott Palesztinának, amikor megadóztatta az olajfákat és ezzel arra kényszerítette a szerencsétlen felíachokat, hogy kivágják fáikat. Így a háborús pusztítások és bürokratikus esztelenség egyesült erővel járultak hozzá, hogy a valaha termékeny és gondozott Palesztinában mocsarak és homokdúnák fogadták a bevándorlókat.

Kísérletek történtek arra is, hogy a Beér-Seba vidékén vizet találjanak. A kútforrások eddig nem jártak kedvező eredménnyel, mindezideig csak sós vizet találtak. A kutatásokat tovább folytatják. Itt körülbelül 2000 négyzetkilométer területről van szó, a nagy déli sivatagterület teljesen művelhetetlen.

Az Emek Jezreel öntözésére központi vízvezeték épül, kutak ciszternákban gyűjtött vizét osztja szét majd a „Mekoroth” vízi társaság. A vízellátást még ezen a nyáron megkezdí a tervek szerint.

X.

1921 júliusában a palesztinai kormányzat a következő jelentést küldte Londonba a palesztinai helyzetről: „Az ország fejletlen és ritka népességű. A mezőgazdaság módszerei legnagyobbbrészt kezdetlegesek. A ma megművelt területek sokkal többet tudnának megfelelő hozzáértéssel produkálni, ezenkívül még nagy megművelésre alkalmas területek vannak, melyek ma parlagon hevernek. A dombtetők és a lejtők különösen alkalmasak lennének fatermelésre. de nincsenek erdők. Mérföldhosszúságú homokdúnák, melyeket termékeny földdé lehetne átalakítani, érintet-

lenek, sőt veszélyeztetik a körülöttük lévő művelt-földeket. A Jordán és a Jármuk bőséges vízierőt szolgáltatnának, melyek jelenleg kihasználatlanok. Némely iparág kifejlődését, mint a halászatot és a dohánytermelést és feldolgozást az érvényben lévő török törvények akadályozták meg. Egyetlen iparág sem fejlődött ki, Palesztina és a szomszédos országok piacait majdnem kizárólag Európa látja el. A tengeri küldeményeket Jaffa és Haifa nyílt rakpartján rakják be és ki; nincs palesztinai kikötő. A vallási és történelmi emlékek, melyek az egész nyugati világra és kelet egy részére vonzóerővel bírnak, tört részét sem hozták eddig Palesztinába azoknak a zárandokoknak és turistáknak, akik rendes körülmények között a szent és híres helyekhez vándorolnának. Az ország azért ritka népességű, mert fejletlenül marad. Egész Palesztinában alig lakik jelenleg 700.000 lélek, tehát sokkal kevesebb, mint amennyi Jézus Krisztus ideiében egyedül Galileában lakott.”

Ez volt Palesztina a háború után. Azóta Haifa a közelkelet legnagyobb kikötője Alexandria után és Palesztina legfontosabb gazdasági központja. Az ország népessége a kétszeresre emelkedett, a mérföldes homokdünákon virágzó narancsligetek virulnak. A Palestine Electric Co. ellátja villanyárammal Palesztinát a Jordán vízienergiájából.

„Azóta a kezdetleges agrárország félig ipusított modern állammá fejlődött, emelkedő életszínvonallal, jó közlekedéssel, modern termelőmódszerekkel és civilizált életformákkal. Az őslakos népesség életnívója is oly mértékben emelkedett, mint a kelet egyetlen országában sem. Ez alatt az idő alatt 80 millió fontot fektettek bele a bevándorlók Palesztina gazdaságába”. (D. Horowitz)

A Jezreel völgy 1920-ban még sivár pusztaság volt. A Kison folyó mocsaras képződményei a maláriát terjesztették, az egész vidéken csak néhány száz arab család lakott. Kilencszázezer fontért vásárolta meg ennek területből Szurzuk beiruti effenditől

207.000 dunamot a zsidó nemzeti alap. Ma az Emek Jezreel a palesztinai zsidó mezőgazdaság legjobban megalapozott része.

Palesztina 220.000 zsidó lakosából 105—110.000 akik mezőgazdasági területen, azaz a városokon kívül, de ebből csak 56.000 foglalkozik földműveléssel, tehát a palesztinai zsidóság 12—13 % -a. A palesztinai zsidó kolonizáció legnagyobb gyengéje a városi és falusi népesség közötti aránytalanság, amiről azonban alig tehet a bevándorló zsidóság.

Palesztina zsidóságának nagy többsége a 150.000 lakosú tiszta zsidó Tel-Avivban, a zsidó többségű Jeruzsálemben (125.000 lakos, 80.000 zsidó), Haifában (106 ezerből 55.000 zsidó) lakik, ezeken kívül Jaffa, Tibériás, Száfed, Hebron városokban. Más városban nincs zsidó. A zsidó mezőgazdaság viszonylagos gyengeségének nem az az oka, mintha a Palesztinába bevándorló zsidók vonakodnának a földmunkától, hanem az a magyarázata, hogy a Keren Kajemetnek nincs földje. Egy év előtt még tízezer dunamnyi földtartalékja volt a Zsidó nemzeti alapnak, ma már csak Kirjat Anavimban vár egy 2500 dunamnyi terület telepítésre. A Zsidó Nemzeti Alapnak nagyon kevés pénze van csak földvásárlásra. A világ zsidóságának adakozóképességére alapított földvásárlási rendszer nem tudja felvásárolni azokat a földterületeket, melyeket az arabok eladásra kínálnak. Ma már (mint Josef Weitz, a KKL agronómiai osztályának vezetője írja) az arabok eladási készsége nagyobb, mint a zsidók földvásárló képessége.

De a föld egymaga még nem elég a palesztinai letelepedésre. Igen nagy összeget emészt fel a talajjavítási munkálat, a vízszerzés művelete és az egyéb berendezkedés. Ezeknek a költségeit a Keren Hajeszod viseli, az 1920-ban alakult zsidó kolonizációs alap, szintén sovány anyagi eszközeihez mérten. Hiszen igaz, hogy a zsidóság, a földnélküli nép, a világ egyik legszegényebb fehér népe. Vannak gazdag zsidók, de a zsidóság összvagyonának értéke kisebb,

mint bármely más hasonló nagyságú fehér népé. A zsidóknak nincs tartalékjuk, hanem csak keresetük. Ezért érzékenyebbek gazdasági válságra más népeknél. A konjunktúra kis változása már súlyosan kihat a zsidó alapok bevételeire és tekintetbevéve, hogy a Keren Hajeszod „önadó” bevételei tartják el a Jewish Agency intézményeit is, (iskolák, kórházak, jótéti intézmények, jeruzsálemi irodák), nem sok jut belőle sovány esztendőekben gyarmatosoknak kikölcsönzésre. A Keren Hajeszod eddigi bevételei fennállása óta körülbelül 6 millió font. A Zsidó Nemzeti Alap kevesebbet, mintegy négy és fél millió angol fontot gyűjtött eddig, legnagyobbbrészt Amerikában, Lengyelországban, Dél-Afrikában és Angliában. Az alapok pénzükkel nyilvánosan elszámolnak. A Keren Kajémet Lejiszreel földbirtoka jelenleg 350.000 dunam körül van. Ebből kb. 24.000 dunam városi telek, amelyen munkástelepülések, mezőgazdasági kísérleti állomások, kórházak, iskolák épültek. A jeruzsálemi héber egyetem és a Haifai Technikum is a Zsidó Nemzeti Alap telkén épült.

A Keren Hajeszod a településre nyújtott összeget hosszú lejáratú és 2 % -os kamatozású kölcsön formájában adja. A törlesztést csak évek múlva kellett volna a telepeseknek megkezdeni, a szerződések szerint nagyrészt 1939—40-től kezdve. 1935-ben a Keren Hajeszod megállapodott a bérlőkkel, hogy a szerződést módosítják, és 1936-tól kezdve törlesztenek. Ez a módosítás volt az előfeltétele annak az ötszázezer fontos kölcsönnek, amit 1935-ben a Keren Hajeszod a londoni Lloyds banknál felvett és amelynek fedezetéül a bérlőknek a Keren Hajeszoddal kötött *szerződése*i szolgálnak. (Tehát nem a telepek egész vagyona). A kölcsönből a Gyarmatosító alap kifizethette adósságait és újra megkezdhetette kolonizáló tevékenységét is.

A palesztinai zsidó földtulajdon terjedelme ma becslés szerint 1,350.000 dunam. Háború előtt 600.000 dunam föld volt zsidó kézen Palesztinában. A földnek

nagyobbik része nem magántulajdonban van, hanem a Nemzeti Alap és a Palestine Jewish Colonisation Association tulajdonát képezi. A P. I. C. A. a îlirsch-féle alapítvány palesztinai földjeit kezeli. Körülbelül 450.000 dunam földje van, melynek már művelhető részét bérbe adja. A többi zsidó föld, körülbelül tehát 550.000 dunam magántulajdon.

Pontos adatok még nincsenek arról, hogy mekkora Palesztina művelt területe, arról pedig még kevésbé, hogy mekkora az egyáltalán művelhető föld nagysága. Az eltérések az egyes számítások között azonban nem olyan nagyok, hogy megakadályozzák a tájékozódást.

Palesztina 26.158 km² területének 42%-át tekintik általában művelhetőnek a cionista becslések. Ez 11 millió dunam.

Granovszky, a Jewish Agency földszakértője 1931-ben 9 millió dunamra becsülte Palesztina művelhető földterületét. A különbség magyarázata az, hogy a 11 milliós becslés a „Negev” területéből is művelhetőnek vesz fel körülbelül 2 millió dunamot. Holott ez még eldöntetlen probléma.

Másrészt a palesztinai angol kormányzat 7 millió dunamban jelöli meg Palesztina lehetséges termőföldjét. Az angol hivatalnokok azonban a ma is művelt területekből iudúlnak ki, a földadóból. Palesztinának a földadó érdekkörébe vont területéből (a természetesen a sivatagok nélkül) 12.160.000 dunam föld volt arab kézen, ebből 6,037.000 „művelhető”. Ez azonban körülbelül azonos a hivatalos fogalmak szerint azzal, ami ténylegesen művelés alatt áll. Azokat a földeket, amiket a zsidók később betelepítettek, 1919-ben az angolok teljesen hasznavehetetleneknek tartották. Zsidó földbirtok ugyanezen felvétel szerint 1,208.000 dunam, ebből 939.000 „művelhető”, az arabokéval egyező alapon. Eszerint tehát kb. 7 millió dunam föld állott művelés alatt ekkor. Zsidó tulajdonban volt tehát a mezőgazdaságilag művelt föld egyhatede. Ma valamivel több, mert az amelioratív

munkák előrehaladásával egyre több „művelhető” föld van Palesztinában. Az angol és a zsidó becslések között az eltérés tehát két millió dunam, aminek egyrésze az állami földterületek eltérő megítélésének tulajdonítható, a többi egyszerűen annak, hogy a zsidók sok olyan földet is javíthatónak ítélnék, amiket az arabok teljesen hasznavehetetlennek tartanak és melyeket az angolok sem tartanak érdemesnek megjavítani, mert nem fűződnek Palesztinához olyan különleges szempontjait, mint a zsidóknak.

Az angol hivatalos adat a zsidó földtulajdonról kisebb, mint a zsidók adata, aminek magyarázata az, hogy nem számítja a zsidó földbirtokhoz a koncessziókat és feltételes vásárlásokat, mint amilyen a Hule-koncesszió is.

A zsidó és arab földbirtokokon kívül 1 millió dunam föld van az állam tulajdonában is, mely nagyrészt termőfölddé tehető. (Granovszky számításaiban ezek már benne foglaltatnak.) így Palesztina mezőgazdálkodásra alkalmas földje Végül 9 millió /dunamra becsülhető, legjobb esetben, ha vizet találnak a Negevben, 1.1 millió dunamra. A 11 milliós termőföldlehetőség azonban egészen elméleti, amit nem támasztanak al a az eddigi kút és forráskutatások a Beér-Seba vidéken.

XI.

Bármilyen kicsi is aránylag a palesztinai zsidó mezőgazdaság, az kétségtelen, hogy a modern idők egyik legnagyobb teljesítménye. Az egykori homokdűnákön létesített szőlők és narancstermelő „pardezek”, a Jezreelvölgy maláriás mocsarainak helyén épült szép falvak nagyon sok pionír egészségét és életét vitte el. Palesztinában körülbelül ezer négyzetkilométer területet művel meg a zsidó mezőgazdaság és a zsidó mezőgazdasági településeken több mint százezer ember él, tehát aránylag sűrű népesség. A

zsidó földművelés jelentőségét még az is fokozza, hogy nagy kísérleti terepe a jövő mezőgazdasági formáinak. Palesztinában minden elképzelhető mezőgazdasági szervezeti forma megtalálható és a palesztinai tapasztalatokat az egész világ hasznosítani fogja. A palesztinai „kísérleti telepen” az állam nem részesíti előnyben egyik vagy másik rendszert. Az egyéni tulajdon és a kollektív termelési módszerek ugyanolyan előfeltételekkel indulnak és vívják meg rentabilitási versenyüket.

A zsidó mezőgazdaság két legfontosabb tömörülése a tengerparti síkság és a Jezreel völgye. A síkságon ültetvényes gazdálkodás folyik, bortermelés és Palesztina legfontosabb kiviteli cikkének, a *citrus* gyümölcsök (narancs és grape-fruit) termelése. Termelnek kisebb mértékben dohányt, banánt és olajmagvakat is. A Jezreel-völgyben vegyes gazdálkodás vagy gabonatermelés folyik. Az ültetvényes gazdálkodás nagyrészt magántulajdonban levő földeken folyik, a gabonatermelés a különböző rendszerek szerint tömörülő kollektív gazdaságokban, a «kvueákban és a mosav-ovsimokban. A kvueákban a termelés és a fogyasztás teljesen beleolvad a közösségbe. Ez a rendszer sok áldozatkészséget és lemondást követel a többnyire fiatal pioníroktól, a „halucoktól”. Nagyobb önellátásra törekvő kollektívák a „kibbucok”, melyben mezőgazdasági munkások és iparosok egyesülnek. A kvucák árnyoldala az eddigi tapasztalatok szerint a túlságavitt munkamegosztás, előnye viszont az, hogy rugalmasabb minden más üzemi formánál épen a palesztinai telepítés érdekének megfelelő, nemzeti szempontból. Ha a termelés intenzitását fokozni tudják, ezzel helyet csinálnak újabb tagoknak. Magánbérelőknél ez aligha vagy csak nagyon nehézkesen lehetséges. A magánbérelő földjének terjedelmét csökkenteni majdnem lehetetlen. Bár a Kérem Kajémet földjein a bérelőknél kiköti a „saját munkát”, tehát mindenkinek csak akkora földje lehet, amit bér-munka igénybevétele nélkül maga meg tud művelni.

ez sem mozdítja elő különösebben az utánpótlást, mert egy bizonyos fokon; túl a bérlő nem erőlteti már meg magát, de azt aligha fogja kijelenteni, hogy földjének egy része már felesleges neki, akkor, amikor a Kérem Kajémet nem nyereszkesedésre alapított vállalkozás és így a bérösszeg nagyon csekély.

Másik fontos ága a kollektív gazdálkodásnak a mosav-ovdim, ahol a termelőeszközök közösek, de a földjét mindenki maga műveli meg és belátása szerint fogyasztja el a (szintén egyénileg vagy kollektive (történi értékesítésből) ráeső hasznot. Vannak olyan kollektívák, ahol bizonyos munkákat végeznek el közösen, de a fogyasztás individuális. Igen sokféle változatban. A mosav-ovdimok tehát az orosz artelekhez hasonlóak. Előnye az egyéni munka, a földdel való nagyobb közösség, a nagyobb felelősség, az egyéni fizikai erő és nagyobb ügyesség vagy szerencse érvényesülése.

A palesztinai kollektívák ősei Merchavia és Dagania telepek voltak, melyeket Franz Oppenheimer elvei szerint szerveztek meg. Oppenheimemek nagy érdemei vannak abban, hogy a palesztinai mezőgazdaságot a kollektív módszerek kipróbálására vezette, Dagánia, mely ma kvuca, ma is egyik legszebb és legrokonszenvesebben működő telepe Palesztinának,

A palesztinai zsidó mezőgazdaság gyenge oldala a monokultúra. A narancsültetvények túlságosan kiszolgáltatottak a külföldnek. Nemzetközi bonyodalom esetén, ha az exportlehetőség megnehezedik, elkerülhetetlen a válság. Ezzel szemben igen nagy lehetőségei vannak Palesztinában a gabonatermelésnek és az úgynevezett vegyes gazdálkodásnak (tej, gyümölcs, baromfi, zöldségfélék termesztése), mert ezekben a cikkekben biztos piaca van az országban belül.

Palesztina évi gabonaszükséglete negyedmillió tonna, melynek csak kis, bár egyre növekvő részét fedezi a belső termelés. Bevitelre szorul Palesztina minden más fontosabb élelmicikkben is, a juhhúst és a narancsot kivéve. A palesztinai naranustermelés jó

esztendőben a legjövendőbb mezőgazdasági üzemi ág, egy rossz év viszont igen nagy károkat okoz a magas és állandó termelői költségek miatt. A jelenlegi palesztinai gazdasági válságot is jórészt a narancs és a grape fruit áresése okozta.

A citrustermelés nagyon intenzív, de nagyon költséges üzem. Egy hektár narancsültetvény berendezésének költsége (földvételezés, házépítés, kutak, gázmotorok, medencék, ültetés), legalább hatezer pengő, ehhez járul még a megmunkálás költsége az első öt esztendőben, mely legalább ugyanannyira tehető és a tőkekamat, összköltség az első termésig hektáronként legalább 14—15.000 pengő! A hatodik évben a bevételek fedezik a kiadásokat, a hetedik esztendőben már jövendőbb az üzem (10—15%-os jövendőbbéssel).

Természetesen ilyen drága üzemeket csak tőkés bevándorlók létesíthetnek, akik legalább a szükséges költségek felét elő tudják teremteni. A többi már kölcsönzi a Keren Hajeszod, vagy a P. I. C. A., esetleg magánbank is.

A drága megmunkálás az ültetvényes költségvetésének legfontosabb részét teszi a változó tételek közül. Ez a magyarázata annak, hogy a kolonisták munkapolitikája a palesztinai zsidó gazdaságpolitika egyik legkényesebb problémája. A zsidó munkás drágább, mint a testi és szellemi táplálékban egyaránt igénytelenebb arab. A termelői költségek leszorítására törekvő kolonista érdeke összeütközik azzal a szemponttal, hogy a zsidó gazdaságban zsidó munkások dolgozzanak. A kolonisták a zsidó munkások közül legszívesebben még a jemenitákat foglalkoztatják, mert ezeknek az életszínvonala azonos az arabokéval. A palesztinai zsidó közösség bizonyos erkölcsi nyomást gyakorol az ültetvényesekre, hogy zsidó munkásokkal dolgoztassanak, még anyagi érdekeik rovására is. Érvelésük az, hogy a zsidó munka ugyan drágább, de az intelligens zsidó munkás minőségileg jobb munkát tud végezni. Ez sokszor igaz, de nem

vigasztalja meg azt az ültetvényest, akinek nincs a sablonmunkán túli ügyességre szüksége.

A zsidó munkások érve az is, hogy őket más munkaadó úgyszemint alkalmazza csak a zsidó. Hová menjenek, ha ott sem dolgozhatnak! A telepés hozzon áldozatot és költson többet munkabérekre, hiszen annak idején a telepések is igénybevették Rotschild és általában az össz-zsidóság támogatását

Ezzel szemben a gyarmatosok arra hivatkozhatnak, hogy ma már senki sem fizeti meg nekik esetleges deficitjüket és végül az arab munkásoknak is kenyeret kell adni.

XII.

A zsidó munka végeredményben egyre nagyobb teret foglalt el az ültetvényekben. Láthatjuk, hogy a palesztinai arab-zsidó probléma gyökere nem az, amit a pesti tréfa mond, hogy „úgy látszik, az arabok nem akarnak dolgozni”, hanem éppen az ellenkezője. Sajnálatos munkaharc mérgeztette el a palesztinai arab-zsidó viszonyt, melyben teljesen nyilván egyik félnek sincs igaza... Ma már az ültetvényeken is túlnyomó részt zsidó munkások dolgoznak, akik az 1936-os „arab sztrájk” idején elfoglalták az arabok helyét és azóta is ott maradtak. A zsidó-arab munkáskérdés lényege azonos az amerikai problémával. A bennszülött amerikai munkás a bevándorolt kisigényű kelet- és déleuropai munkást sokszor gyűlöli azért, mert árromboló és sztrájk törésre kiválóan alkalmas. A palesztinai helyzetben a bevándorlók jelentik a magasabb kulturális színvonalat, a nagyobb igényeket. Amin aligha csodálkozhat valaki, ha a palesztinai zsidó munkásság iskolai végzettségéről szóló kimutatásokat olvassa.

A palesztinai zsidó munkások száma 104.000. Ennyi tagja van a palesztinai zsidó szakszervezeti szövetségnek, a Hisztadrutnak. Ezek közül 63.000

dolgozik a városokban, a többi a mezőgazdaságban, mint földmunkás a kolóniákon, vagy mint valamelyik szövetkezési forma tagja. (A palesztinai zsidó mezőgazdaságban az össznépeség rendkívül magas száma esik az önálló keresőkre, aminek oka a munkások kormegoszlása. Az összmunkásság 50%-a 20—30 év között van, 40 százalék nőtlen, a házasságok egyharmada gyermektelen, egyharmada egy kés.) A hivatalos kimutatás szerint a munkások 45.4 százalékának középiskolai végzettsége van, köztük 7.7%-nak főiskolai. Hasonló jelenség aligha van még valahol a világon. Az általános számon belül a legnagyobb fegyelmettséget és egyéni szegénységet követelő kvucakban a munkások 63 százalékának van közép- és főiskolai képzettsége. Minden iskolai végzettség nélküli munkás csak 2.2 százalék, akik természetesen túlnyomóan a jémenitákból kerülnek ki.

A zsidó munkások és a legalább 80 százalékban írástudatlan arab dolgozók kulturális különbsége oly nagy, hogy megnehezít minden együttműködést a gyakorlatban. Az adott helyzetben a zsidó munkásokra inkább csak nevelőmunka várna az arabokkal kapcsolatban. A zsidók számos arab-zsidó barátkozó egyesületet alapítottak, az idők folyamán. Hogy mégsem jött létre gyümölcsöző együttműködés a két munkásnép között, annak az oka az, hogy az angol hatóságok a „divide et impera” alapján nem engedélyeztek közös szakszervezeteket (csekély kivétellel), amiben az arab effendik élénk helyeslésével találkoztak. Az arab földbirtokosok nem akarják, hogy a zsidó és arab munkások összekerüljenek és így az arab munkás öntudatosodjék. Végső akadály azonban az, hogy az igen élénk intellektuális életet élő zsidó munkásság nem érez közösséget a primitív arabokkal, bár több emberi szolidaritás esetén más volna a helyzet Palesztinában. Feltétlenül hibát követhettek el ezen a téren a palesztinai zsidók, ha tekintetbe vesszük, hogy csak rövid idő óta jelenik meg Palesztinában az első arabnyelvű hetilap, melyet a zsidók

adnak ki. A lapot szétkapkodják az arab olvasók, az effendik nagy bosszúságára. Ha rosszakaratmentes közöny vagy langyos sajnálkozás helyett több őszinte érdeklődést tanúsítottak volna a mégis csak intelligensebb palesztinai zsidók a szegény arab munkások sorsa iránt, akkor ilyen felvilágosító lapnak már vagy 15 évvel ezelőtt kellett volna megjelennie.

A munkásokkal ellentétben a zsidó és az arab ültetvény tulajdonosok megértik egymást. A palesztinai ültetvényeknek majdnem a fele arab tulajdon. A narancsértékesítés közös érdeke erősebb minden egyéb ellentétnél, sőt bátran mondhatjuk, hogy ha ez rendben van, nincs is „egyéb” ellentét. Legutóbb Tel-Avivban közös konferenciát tartottak az arab és a zsidó ültetvény esek. Majdnem minden téren egyetértettek.

XIII.

A zsidó bevándorlás különben annyira fellendítette Palesztinát, hogy a Palesztinában dolgozó arab munkások munkabére és életszínvonala sokkal magasabb, mint a környező országokban. Bár az arab álláspont szerint a bevándorlás következményeiben kiszorítja az arabokat Palesztinából, a „lehetőségekkel” és „esetlegekkel” szemben nem vitatott tény az, hogy Palesztinában nagy mértékű arab bevándorlás folyt a zsidó bevándorlással egyidejűen. A jobb megélhetési viszonyok az arab munkások tízezreit csábította Palesztinába az utóbbi 10—15 évben a környező országokból. A dolog természeténél fogva a Palesztinában létesített számos zsidó vállalkozás, az óriási tőkebefektetés hasznára vált az araboknak is. A mezőgazdasági cikkek ára emelkedett, biztosabb piaca van az arab földművesnek is. A zsidóknak eladott homok és mocsarak árából arab földbirtokosok narancsültetvényeket létesítettek. Az iparvállalatok nagyon sok arab munkást foglalkoztatnak. A paleszti-

nai arab népesség halandósági aránya a legkedvezőbb az arab országok között. A gyermekhalandóság 1923-ban 192 volt 1000 gyerekből, 1935-ben már csak 131. (A zsidóknál ugyanez az arány 126 illetve 64.) így érthető, hogy a (hatóságok kijátszásával) Palesztinába irányuló *illegális* arab bevándorlás nagyobb, mint a zsidók *illegális* beáramlása. Palesztina arab népszaporulata éppen azokon a vidékeken volt a legnagyobb, amerre a zsidók letelepedtek. 1922-től 1931-ig Jaffa lakossága 32.000-ról 50.000-re emelkedett. A szaporulat tiszta arab volt. (Tel-Aviv közelsége.) Haifa lakossága ebben az időszakban 25.000-ról 50.000-re emelkedett, a szaporulat kétharmada az arabokra esett. A Haifa közelében lévő Safa-Amr arab város lakossága a kétszeresre emelkedett. Ezzel szemben a zsidó településtől nem érintett tiszta arab városok lakossága alig változott 1931 óta ez az irányzat mégjobban érvényesül. Gaza lakossága az utóbbi időben kétségtelenül csökkent, Nablusé évek óta stagnál.

Azt sem lehet állítani, hogy azért tódulnak az arabok a zsidó vidékekre, mert övéké a „legjobb föld”. A zsidók földje semmivel sem „jobb”, mint az araboké, de ha egy mocsarat kiszáritanak, öntözőcsatornákat létesítenek, akkor az a föld tagadhatatlanul „megjavul” és jobb lesz, mint a szomszédos mocsár vagy homok. A maláriaterületek kipusztítása hasznára van a környező arab területeknek is. Ami meg is nyilvánul a rendkívüli telekértéknövekedésben. Így a zsidó amelioráció kényelmes munkanélküli jövedelmet jelent az effendiknek.

Palesztinában 2000 német templárius telepes is lakik. A hatvanas években telepedtek meg a nagy városok közelében, elismert szorgalmuk és kitűnő üzleti érzékük eredménye, hogy Jaffa, Haifa és Jeruzsálem közelében lévő telepeik felvirágzottak. A fejlett német földművelő tudomány termékei kitűnően értékesültek a városokban. A német telepések akkori nevetségesen olcsó áron vásárolták meg földjei-

ket, melyek ma nagy vagyont érnek. Gazdag bankja, iskolái, kórházai vannak ennek a parányi német diaszpórának. Még külön gimnáziumot is fenn tudnak tartani. Ma Palesztina legjobb módú néprétege. Gazdagságukat, melyet német szorgalom és üzleti intelligencia hozott létre, senki sem írigyn, éppen olyan kevéssé, mint ahogy Kelet-Európában sem jut eszébe senkinek sem azt kifogásolni, hogy a dolgozó és élelmes német parasztságnak földjei a nagy városok körül terülnek el és gazdagságuk messze meghaladja: a számarányuk szerint őket „megillető” gazdagságot, A templomosok nagyon versenyképesek, mert olcsó arab munkaerővel műveltetik meg földjeiket, éppen olyan intenzíven, mint a zsidók ...

A palesztinai földkérdést nagy mértékben bonyolítja az érvényben lévő török földbirtokjog és a földtulajdonnak sokszor teljes tisztázatlansága. A török jog ötféle földbirtokviszonyt ismer. 1. Korlátolatlan magántulajdont, 2. Wakuf-javakat, vallásos alapítványokat, melyeket magánosok ajándékoznak vagy hagyományoznak egy vallásos intézménynek, 3. Állami tulajdont, 4. Közhasználatban lévő javakat (res publicae usui destinatae) és végül 5. senki földjét, melyek értéktelenek. A magántulajdon is többféle. a) faluközösségek kollektív földtulajdona, a „musa” az arabok rendszere szerint már csak kárára van a mezőgazdaságnak. Két évenként kisorsolják a különböző parcellákat a faluközösség tagjainak. így természetesen senki sem javítja a földet és nem invesztál. A faluközösségnek ez a formája (az orosz mirre emlékeztet) az egész világon elavult, egyetlen kultúrországon sem létezik már. A kvucákhoz hasonló gazdálkodáshoz az arab fellach egyelőre még nem érett. A Johnsen Crosbie bizottság jelentése szerint 1930-ban Palesztina művelhető földjének fele ilyen musabirtok volt. A megoldást a musaföldek felosztásában látják, de ennek az eljárásnak oly magasak a költségei, hogy visszariadnak tőle a parasztságnak. (Bonne: Palestina.)

A palesztinai arab mezőgazdaság másik szerencsétlensége a feudalizmus maradványai, az effendik. A palesztinai nagybirtok óriási kiterjedésű. A háború előtt egész országrészek egy-egy család birtokában voltak, akik a bérlő fellachtól a termés egynegyedét-egyötödét kapták.

A középkori feudális nagybirtok a XIX. században még jobban felduzzadt, mert a török kormány hogy az adóbehajtást megkönnyítse, a parasztok földjét egyszerűen eladományozta vagy elárverezte. így vette meg például Szurzuk görög bankár az Emek Jezreelt 1872-ben 6.000 fontért, amiért fiai 50 évvel később 900.000 fontot kaptak a zsidó nemzeti alaptól. A vevő vagy a megajándékozott iir törődött az adó (tized) beszedésével, mert felelős volt érte, azonkívül behajtotta parasztjain a maga negyedét vagy ötödét is. A parasztok a helyükön maradtak, csak éppen „bérlökké” változtak, úgyszólván tudtukon kívül.

Az angol megszállás érvényben hagyta ezeket a jogokat is, túlzott kényelemből, mely erényt csinál a közönyből. Az angol gyarmatosító tiszteletben tart minden értelmetlen, meggyökeresedett jogot, mert gyarmati tapasztalatai szerint nem tudni előre, mikor sértődik meg a nép jobban: ha elnyomóitól akarják megszabadítani, vagy ha újabb terheket raknak rá. Azért inkább nem törődik a néppel. A török kormány nem tisztelte a fellachok magántulajdonát, az angol kormányzat tisztelte a Szurzukokét és társaiét. Az angol kormányzat nem hajtotta végre a szükséges földreformot; tehetetlensége lett később a megoldhatatlan bonyodalmak felidézője.

A különös földtulajdon lehetetlenné tette, hogy igazságtalanság nélkül földet lehessen vásárolni. A zsidók megvásárolták a földet a többnyire távollévő, egyiptomi vagy szíriai fürdőhelyen üdülő földesúrtól, még pedig igen drága áron. A palesztinai földárak meghaladják ma a békebeli árak tízszeresét is és ugyanolyan minőségű föld ötszörannyiba kerül Pa-

lesztínában, mint a szomszédos Transzjordániában. Közepes minőségű föld átlagos vételára ina Palesztinában hektáronként⁷150 font, azaz kb. 4.500 pengő^f És ezen a hektár földön 12 q búzát tudnak termelni a zsidók (az arabok a felét). Az angol kormányzat hozhatott volna törvényeket, melyek a bérlők birtokjogát a tulajdonosokkal szemben megerősítik, megoldhatta volna ezt kártalanítással, vagy valami más módon. De az angol kormányzat alapelve: irtózz a bonyodalomtól! Amikor a „tulajdonost” már kifizették, a zsidók a birtokban lévő bérlőkkel találkoztak. Mivel ők nem földbirtokos-jövedelem céljaira vették a birtokot, kénytelenek a bérlőknek kártérítési díjat fizetni, hogy elhagyják a földeket. Ez a díj sokszor igen magas. Az Emek Jezreelben a KKL és az amerikai cionista szövetség nagyrészt Szurzuktól 261.388 dunamot vásároltak. Ezen a 261 négyzetkilométernyi földterületen 688 bérlőcsalád éldegélt. A kártérítés amit a bérlők kaptak 27.434 font volt (még akkoriban arany font) tehát több mint egy millió pengő, családonként 1300 pengő. Biztos, hogy több mint a fellachcsalád két évi jövedelme és valószínűleg három évi keresetükkel egyenlő összeg, melyért Transzjordániában már rendes földbirtokot kapni. A kitelepített bérlők nagy része továbbra is a mezőgazdaságban marad, mások a városba mennek dolgozni. A megoldás mégis igazságtalan. A fellachok keveset kaptak földjükért. Ugyanis ők a földjüket, melyen úgynevezett „bérlők” sajátjuknak tekintik. Hiszen őseik is már ezen a földön éltek, A bérlőt nem érdekli, hogy a vásárló az ő kártérítési díjuknak ötvenszeresét fizette a „tulajdonosoknak”. A fellach azt érzi, hogy őt kifosztották. Igaza is van. Csakhogy őt még a 70-es években fosztotta ki a török kormányzat. A Zsidó Nemzeti Alap szívesebben fizette volna ki a föld árát a „bérlőknek”, mert akkor a pénz az országban maradt volna benn. Sok száz palesztinai jómódú arab család keletkezett volna és nem ugyanannyi elégedetlen koldus.

XIV.

A hibát mindenki látja, de a hiba elkerülhetetlen. Nem lehet másként csinálni. A hibát a kormányzati rendszer követi el, mely azonban nem enged beleszólást a Jewish Agencynek a kormányzati ügyekbe, holott a mandátum szelleme szerint a zsidó ügynökségnek nemcsak tanácsadási joga van, hanem „együttműködési” joga a kormánnyal Palesztina felépítésére. A befolyásos arab családok jól tudják, miért tiltakoznak a Jewish Agency kormányzati szerepe ellen. Biztosak abban, hogy a zsidók kevesebb tiszteletet éreznének Abdul Hamid uralmi hagyatékának legsilányabb részei iránt, mint a jeruzsálemi kormány egyébként kifogástalan, de a szegény arab parasztok iránt közömbös gentlemanjai.

A zsidó földvásárlás oly magasra hajtotta a földárakat Palesztinában, hogy a bérlők kártérítési összege is körülbelül annyi, mint a föld vételára volt a nyolcvanas években. A primitív módszerekkel földművelő arab fellach oly szegénységben él, hogy sok esetben akkor is inkább kártérítést kér és elvonul a pénzzel, ha egyébként módjában volna a bérletében maradni. A palesztinai kormányzat számos törvényt hozott a bérlők érdekében, hogy megvédjék őket a vevőkkel szemben, de nem az eladókkal kapcsolatban. Eleket a törvényeket állandóan módosították, mert mindegyikről rövidesen kiderült, hogy gyakorlatilag hasznavehetetlen. Az egyik ilyen törvény szerint csak akkor ismerik a birtokáruházást, hogy ha a bérlőknek elegendő föld maradt a birtokában vagy kanták máshol földet ha biztosítva van családjuk megélhetése. A lord Pulmer-féle 1927-es bizottság jelentése szerint ez a törvény nem vált be a gyakorlatban, mert a bérlők iparszerűen elhagyták a földeket és másuk kérték inkább a kártérítést az új tulajdonostól. Sokkal egyszerűbb törvény lett volna és lenne mérs mindig, ha az angol kormány érvénytelenítené az Abdul-Hamid-féle éra múlt századvégi földajándékozó pa-

namáit, vagy a berlok helyzetét jobban biztosítanák és körülbástyáznak a tulajdonossal szemben, tehát a föld tulajdonjogát korlátoznák a bérlők javára. Ma az arab bérlőnek nincs törvényben biztosított birtokjoga a tulajdonossal szemben, bármikor kitehetik őket. Éppen ezért hatástalanok a félmegoldás-törvények az alapvető jogviszonyrendezés nélkül.

Az arab paraszt ha nyomorúságában pénzért el is hagyja földjét, szívesen visszatér, ha módjában van és kis vagyonra tesz szert. Amerikából visszavándorló arabok hazahozzák megtakarított pénzüket és szebben építik fel falujukat. Azok a metullai arabok, akik a zsidók letelepedése előtt a földet „bérelték”, még évek múlva is visszatértek és sírva mondták: „Ez a mi földünk volt valaha.” „Nem jellemhiba az, amiatt az elnyomorodott arab bérlők olyan könnyen hagyják el földjeiket, hanem könyörtelen kényszerűség© egy olyan gazdasági rendszernek, mely minden terhet a föld mep-művelőjére hárít és minden előnyt az efdendikfiek biztosít.” (Dr. Hugo Herrmann: Die Araberfrage Palestinas.)

A palesztinai bevándorlás kétségtelenül hasznára van az arabságnak és a fellachoknak is „általában”. De ezt az egyes fellach nem mindig érzi, főleg akkor nem, ha a városokba és a kolóniákba megy dolgozni és ott a nacionalista mozgalommal találkozik, mely a „nemzeti munka védelmét” hirdeti. A nemzeti propaganda azelőtt a keleten egészen ismeretlen volt: a zsidó és muzulmán kultúrkörben éppen úgy, mint a keletázsiaiban. Sohasem értheti meg a keleti ember, amíg a képmutató európai ideológiáktól nincs megfertőzve, miért nem dolgozhat valaki a *nemzetisége* miatt, amiről összes tulajdonságai közül a legkevésbé tehet.

1937 november 9-én egy nagyobb fegyveres arab csapat orvul meggyilkolt öt zsidó útépítő munkást Kiriát Anavimban. A zsidó munkások között az elkeseredés forrpontra emelkedett és Petah-Tikvában és Rehovotban bevették egyes kolonisták ablakait

akik arab munkást alkalmaztak. Ez tipikusan közép-és keleteurópai megtorlási módszer és újabb elkeseledést kelthet csak az arabok között. A zsidók jelentős része feltétlenül ellenez ilyen represszáliákat. A „Szinaí” című vallásos havi folyóirat szembeszáll azokkal, akik az „önuralom” ellenségei. Az általánosítás ellentétes a zsidó vallás és a legelemibb erkölcsi felfogás elveivel. X arab nem tehető felelőssé azért, amit Y arab elkövet. Európában lehetséges hasonló megtorlási elv, sőt mások természetesnek is tarthatják azt, de a zsidók jelentőségét a történelemben éppenséggel nem az adja meg, hogy más népeket utánoztak. A vérbosszút a zsidó felfogás nem ismerheti el. Az első parancs ma is az, hogy „Ne ölj!” Minden vér értékes és minden vér „tisztá”, a zsidó felfogás szerint. Az emberölés minden körülmények között tilos, kivéve ha valaki védekezni kénytelen egy életét *éppen akkor* fenyegető támadás ellen. A hangsúly a támadás közvetlenségén van. Szimbolikus és preventív önvédelem nem lehetséges! Helyettesítés sem. Nem szabad bántani Musztafát, mert Abdulla tett valamit...

A „Szinaí” erkölcsi felfogása sokkal jobban megkönnyítheti a kibékülést mint a „zsidó munka” jelszava.

XV.

Az arab bérlők nem tehetnek mást végeredményben, ha földjükről eltávoznak, mint hogy elmennek mezőgazdasági munkáéna a kolóniákra) (ha a zsidók ezt nem akadályozzák meg). A transz jordániai földvásárlás csak elméleti lehetőség. Az arab paraszt érzi azt, hogy a zsidókhoz viszonyítva nagyon elmaradt a földművelő tudománya és nincs kedve idegen földön kísérletezni. Az angol kormányzat nem gondoskodik a parasztság mezőgazdasági oktatásáról, néhány dísz-mezőgazdasági iskolát kivéve egyáltalán

semmit sem törődik a fellachok képzésével. Palesztina zsidó lakossága az országnak csak 30 százaléka, ennek ellenére is az iskolába járó gyermekeknek több mint a fele zsidó az országban. Pedig a zsidók maguk tartják fenn iskoláikat és az angol kormányzat a közoktatási költségekből számarányukat messze felülmúlóan részesíti az arab iskolákat.

Az arab mezőgazdaság silány állapotát előmozdítja az adórendszer is, mely „jutalmazza a rossz és extenzív gazdálkodást” (Herrmann) azáltal, hogy a termést és nem a föld értékét adózza meg. Az angol kormányzat általában tabunak tekinti az elavult török adórendszert, tizedeivel, háziállatadóival, fogyasztási adóival. A palesztinai adórendszer reformja elkerülhetetlen előfeltétele az ország viszonyai javulásának. A palesztinai kormány egyidőben kísérletezett a jövedelmi adóval. Ezt nemcsak az effendik, hanem a zsidók egyrésze is ellenezte. A jövedelmi adó valóban nem ideális adónem, mert bünteti a vállalkozást és jutalmazza a földspekulációt, ami Palesztinában amúgyis fejlett. A zsidók törekvése arra irányul, hogy letörjék a telekuzsorát és ezt a jövedelmi adó csak hátráltatná. A palesztinai földárak amúgy is iredellenesen magasak, hektárbnként 50—350 (!) font között ingadoznak. A gyors áremelkedés természetesen csábító hatással volt a földspekulációra. Mint a Jewish Agency pénztárnoka, 1935-ös beszámolójában ironikusan panaszolta Elieser Kaplan, hogy *a telekspekuláció nagy lendületet vett „Dántól Beér-Sebáig”*, ami körülbelül annyit jelent, mintha mi azt mondjuk, hogy; a „Kárpátoktól az Adriáig”. A telekvisszatartás spekulatív célokra még jobban feltornássza a földárakat és pénzügyileg majdnem lehetlenné teszi ezáltal a zsidó földvásárlást. *A zsidók tehát olyan adórendszert kívánnak, mely a spekulációt Megnehezíti*, mert a földet az értéke szerint adóztatja meg és nem a hozadéka után. Erre viszont eddig még nem volt hajlandó a palesztinai kormányzat, éppen az effendik érdekében nem, mert a földérték-

adó (*új* és a jelenlegi helyzetnek megfelelő .becslés alapján kivette) lehe etlenné tenné a mai extenzív gazdálkodást. A palesztinai agitáció, mely a zsidóknak való földeladások ellen irányul, isinjt csak a földárak emelkedésében nyilvánul meg, úgy, hogy a zsidók gyanúja szerint az effendik azért vannak az agitáció hátterében, hogy még jobb árakat érjenek el. Ezt látszik igazolni, hogy ma valóban nagyobb a földkínálat (minden arab „nacionalizmus” ellenére), mint a zsidók kereslete, mert a magas árak miatt a zsidóság kevésbé vásárlóképes.

A legnagyobb bevételi forrását a palesztinai igazgatásnak a vámok adják. A vámot természetesen túlnyomó részben a zsidók számára külföldről érkező cikkek fizetik. Ezzel szemben a bevándorlás következtében kelekezett *óriási föld- és telekértékemelkedést*, mely teljesen a közösség munkájának eredményéből jött létre, egyáltalában nem adóztatta meg a palesztinai angol bürokrácia.

XVI.

A palesztinai vámrendszer nincs (segítségére az ipar fejlődésének. Minden népszövetségi tagállamra érvényes a „legtöbb kedvezmény” elve, Palesztinának tehát nincs módjában kölcsönösségen alakuló megállapodásokat kötni egyes országokkal. A vámok 8—25 százalékát teszik az áruk értékének. Egyes iparágak Mfejlődésének nem nyújtanak elegendő védelmet. Független Palesztina sokkal nagyobb lehetőségeket nvujtana az iparnak.

A palesztinai ipar rövid idő alatt *igen* nagy lépésekkel haladt előre. A zsidó gyáriparba befektetett érték 300 millió penírő. Míg 1921-ben a zsidó gyáripar termelése évi 30 millió pengő volt. ma ennek nyolcszorosa. 1935-ben 4615 ipari üzem 32.000 munkást foglalkoztatott. A palesztinai zsidó munkásság egyharmadát. Palesztina egész ipari termelése évi 10

millió font, ebből 8 milliót zsidó ipar termel. A mezőgazdaság gépesítése terén is az élen jár Palesztina, Kelet minden állama előtt.

Palesztina nyersanyagban szegény ország. A nehézipar kifejlődésének nincs lehetősége. Sem vasa, sem más férne, sem szene[^]nincsen. De nagy lehetősége van az élelmiszer és ruházati iparnak. A vegyi iparnak a Holt-tenger kiaknázása majdnem korlátlan jövőt biztosít. Az olívaolaj a palesztinai szappangyártást már régóta az ország legfontosabb iparágává tette. Az arab szappangyártás főhelye Nablus, a zsidók nagy szappanüzeme, a haifai „Semen” gyártelep.

Palesztina legnagyobb iparüzeme a szintén haifai „Neser” cementgyár, melynek évi termelése 100.000 tonna és a palesztinai cementszükséglet túlnyomó részét fedezi. Az új gyárak közül jelentős a tel-avivi „Lodzia” textilgyár, mely exportál is, mint ahogy a cementgyárnak is aránylag jelentős exportja van. Tekintélyes a malomipar és a szeszgyártás és egyre terebélyesedik a dohányfeldolgozó ipar, mely Palesztinában az egyiptomihoz hasonló feltételekkel fejlődhet ki.

Rendkívül fejlett a palesztinai zsidó nyomdaipar. Majdnem háromszáz nyomdában kétezer nyomdász dolgozik.

A bevándorlás természetesen felfokozta az építőtevékenységet az országban, hiszen az európaiak a lehetőség szerint európai higiénikus viszonyok között akarnék lakni Palesztinában is. A magas házbérek komoly gondot okoztak a Jewish Agencynak, mely nagyon sokat költött munkástelepülésekre, hogy olcsó áron rendes lakást nyuithasson a bevándorolt munkásoknak. A zsidó munkások között szakma szerint (a mezőgazdasági munkások után) a kőműveseket találjuk a legnagyobb számban. 15.000 zsidó építőmunkás sok is Palesztinának. Ma némileg csökkent az építési láz és néhány ezer munkanélküli van a szakmában.

XVII.

Palesztina külkereskedelme aránylag nagy. 1935-ben meghaladta az 55 pengőt fejenként. Az akkor 1.200.000 lakosú ország 22 millió font értékű árut forgalmazott. Ebből nem egész 18 millió font esett a behozatalra és 4,200.000 font a kivitelre.

A behozatal legnagyobb tétele az élelmiszer és a fél- és készgyártmányok. Legfontosabb kiviteli cikke a citrus gyümölcs, (3 millió font értékben).

Palesztina külkereskedelmi mérlege tehát feltűnően passzív. A fizetési mérleg különbözetét a zsidó bevándorlók, turisták és a vallási intézmények számára történt átutalások egyenlítik ki.

Ha a zsidó tőkebeáramlás kisebb, azt; először természetesen a palesztinai behozatal érzi meg. Az 1935-ös rekordszám óta a palesztinai bevétel erősen csökkent, mert a bevándorlók számának korlátozása relatív tőkehiányt idézett elő Palesztinában. Bár a nagybankokban még mindig 16 millió font betét hever, Palesztinában ma nagyon nehéz hitelt kapni. Az 1937-es esztendő annyira csökkentette a palesztinai kormány vámbevételeit, hogy először volt évek óta deficites a költségvetés. Ez azonban nem okoz gonfot a palesztinai kormányzatnak, mert az elf ző évek során hat és fél millió felesleget akkumulált, bár a költségvetést három év alatt a kétszeresére tornászta fel! (Két millióról négyre. 1932 és 1935 között.)

A gazdasági pangás egyáltalán nem veszélyezteti a megélhetést, mert a palesztinai zsidó mezőgazdaság és ipar termelésének értéke el tudja tartani az ott élő zsidókat és az arabok egy részét is. Az élelmiszer-behozatal csökkentése csak előnyös a mezőgazdaság fejlődésére. A meg nem alapozott egzisztenciák megélhetése mindenestre megnehezedett. Az építkezés csökkenését nagyon megérik az ezzel kapcsolatos foglalkozási ágak, míg a behozatal visszaesését a kereskedelem. Egészében a palesztinai gazdaság egészséges és ma már azt is kibírná, ha egy európai bo-

nyodalom elzárná a külvilágtól és teljesen magára utalná.

XVIII.

A gazdasági válság rávilágít a bevándorlás kérdésének kényességére. A zsidóság rossz néven veszi a palesztinai kormányzattól, hogy korlátozza a bevándorlást. A bevándorlási kvótát „az ország felvevőképességének megfelelően” állapítja meg időközönként a kormányhatóság és a Jewish Agency. A kormány és az arabok véleménye homlokegyenest eltér, az ország felvevőképességének megítélése tekintetében. Mondanunk sem kell, hogy a három eltérő nézet közül a kormány képviseli az arany középutat..

Az angolok azt kívánják a Jewish Agencytól, hogy ne akarjon nyakló és rendszer nélküli bevándorlást, mert hiszen annak maguk a zsidók is kárát látják, ha az egyes termelési ágakban elhelyezkedők számában nincs meg a szükséges egyensúly. A zsidók maguk is azt állítják, hogy nem Tel-Aviv felduzzasztása a céljuk. Ha pedig nem áll elég föld rendelkezésre, a bevándorlók nem tehetnek mást, mint Tel-Avivot növesztik, minden világtáj felé. Ebben sok igazság van; még ha nem is logikus okosság, mert az angol kormányzat igazán semmi segítséget nem nyújt (még annyit sem, amennyire a mandátum kötelezné;,, hogy a zsidó bevándorlókat földhöz juttassa. A tehetségtelen palesztinai koronagyarmat-igazgatásról a Peel bizottság is megállapította, hogy nem felel már meg Palesztina szükségleteinek.

A zsidó álláspont az, hogy a pangást a bevándorlás csökkentése okozza, azért szünetel az építőtevékenység is. Ez az álláspont is igaz bizonyos szempontból, de könnyen támadható, mert a palesztinai konjunktúrát egészen a tőkebeáramlástól teszi függővé, ami nem lehet tartósan egészséges állapot. A zsidók egy részének álláspontja szerint és ez már he-

lyesebb, mint az ál-közgazdasági cirkulusz-viciózusz-szerű elméletek, szabad bevándorlást kell engedni, azért, mert Palesztinában van még hely. Vagy lenne még hely célszerű kormányzás mellett. Ezek azt állítják, hogy beavatkozás és irányítás nélkül jobban megszületne a megoldás, mint gyámkodással.

De arra, hogy mennyi a hely még Palesztinában, senki sem tud választ adni. E tekintetben egyesek egészen túlzó számokat hangoztatnak, van olyan is, aki egészen rosszhiszeműen Petach-Tikva vidékének népsűrűségét veszi alapul annak kiszámításánál, hány ember fér el még Palesztinában. Nem szaporítjuk eggyel azoknak az okoskodásoknak a számát, akik Palesztina további felvevőképességét zérus és ötmilliói!) között szokták kimutatni. Az bizonyos, hogy ma még van bőven javítható földterület, mely telepítésre alkalmassá tehető. Mire ezek a földek betelepülnek, addigra talán újabb lehetőségek keletkeznek még intenzívebb gazdálkodásra, új területeken. Tehát megállapítani, hogy hány ember fér el Palesztina számbajövő 15.000 négyzetkilométernyi területén, két vagy három millió-e, ma még nem lehet. Még megközelítő valószínűséggel sem. A komolytalanul túlzó számokat azonban a mesék országába kell utasítani.

Az arabok azt hangoztatják, hogy Palesztina telített, de „arabok” mint gyűjtőfogalom egyike a legbizonytalanabb dolgoknak. Az arab vezetőréteg semmit sem törődik a nép nagy tömegével, azokért nem fáj a feje. A zsidók további betelepődését azért ellenzik, mert zsidó többség és önálló palesztinai törvényhozás megszüntetné az effendik kiváltságait és igazságos adórendszert létesítene.

Az tény, hogy a zsidó „nemzeti munka” fogalma hozzájárult ahhoz, hogy az effendik dolgaiban teljesen érdektelen arab köznép egy része is a zsidók ellen fordult. Bizonyos az is, hogy a pánarab nacionalizmus is irányít egyes arab vezetőket a palesztinai zsidó bevándorlás elleni küzdelemben,

Az arab propaganda azért fajult el a jelenlegi méretéig, mert az angol hatóságok éveken keresztül túrték, hogy a jeruzsálemi mufti, Hadzsi Emin el Husszeini, mint a legfőbb Mohammedan Tanács feje, hivatalos állásából folyó hatalmát felhasználja erőszakosságok megszervezésére. A „Supreme Moslim Council”, melynek öt tagja van és elnöke Husszeini, hivatalos szerv, mely a kormánytól kap fizetést. A mufti jelentőségét Palesztinában az fokozta, hogy mint a Mohammedan Tanács elnöke, a kegyes alapítványok (wakuf-javak) jövedelmével ő rendelkezett, ő volt a kádik által kezelt árvapénzek kezelésének ellenőre, a mohammedanok személyi státusügyeiben döntő Sária-bíróságok tagjait ő nevezte ki. egyben a Sária-bíróságok ítéleteinek fellebbezési fóruma is a Legfőbb Mohammedan Tanács. Mindez együtt évi 100.000 font körüli jövedelmet biztosított a jeruzsálemi muftinak, aki különben képzett és okos ember. A Wakuf-igazgatás hivatalnokainak nem volt fontosabb dolga, mint « falvakban agitálni. Másfél évtizedes tevékenység után végül az angolok is megsokalták a jeruzsálemi mufti tevékenységét elmozdították őt a muzulmán tanács elnöki székéből. Mivel az arab világban nincs anyasi hatalom nélküli szellemi hatalom, ezzel a mufti tekintélye is lényegesen csökkent.

A palesztinai arab pártok nem egyebek, mint egyes jelentékeny családok köré csoportosuló nmbok összessége, akik az irányító család házi politikáját folytatják. A jeruzsálemi mufti is családi tekintélyének köszönhette pozícióját, mert a Husszeini család Palesztina egyik legtekintélyesebb famíliája.

XIX

Az arab nacionalizmus fő érve ma is a Mc Mahon ígéret, mely az ő felfogásuk szerint Palesztinát is az araboknak ígérte. Egy zsidó többségű Palesztina kiszakítaná Jeruzsálemet az arab életközösség-

ből. Ez az érv azokra az arabokra is hatásos, akik számára felszabadulás volna a zsidótöbbségű Palesztina egy igazságtalan és emberhez méltatlan földbirtok és adórendszer alól.

Az arabok tisztában vannak azzal, hogy Palesztina fellendülését a zsidó bevándorlásnak köszönheti és szó sincs róla, hogy általában akadályozni kívánják a zsidók bevándorlását az arabok közé. Nuri pasa arab vezér a legutóbbi hetekben ajánlotta fel a zsidóknak, hogy járuljanak hozzá Palesztina, Transzjordánia és Irak egyesítéséhez és akkor erre az *egész* területre két millió zsidó is bevándorolhat. Tehát az arabok csak a palesztinai zsidó többség ellen emelnek szót, részben nemzeti, részben „jölfelfogott” osztályérdekből.

A Peel bizottság tárgyalásaival egyidejűen az arabok és a zsidók között titkos tanácskozások folytak a megoldásról. Az arabok felajánlották a zsidóknak, hogy olyan bevándorlási rendszert állapítsanak meg, mely szerint Palesztinának 10 év múlva 40 százalék zsidó lakosa lenne. A zsidók ezt a megoldást akkor elutasították, mert elvi okokból nem helyezkedhettek olyan álláspontra, mely a zsidók kisebbségi helyzetét állandósítja, még ha egyelőre 10 évre is. Minimálisan évi 30.000-es bevándorlásra volna szükség ahhoz, hogy a zsidók 10 év múlva elérjék a 40 százalékot és előre láthatóan alig lehet ennél nagyobb bevándorlás. A zsidók képviselői, bár korántsem egységesen, mégsem tartották e megoldást elfogadhatónak.

A Peel bizottság meggyőződött, hogy a régi kérvényezésben nem maradhatnak a dolgok. A zsidók és az arabok bonyodalmas vitáját nem tudta másként megoldani, mint hogy javaslatot készített Palesztina felosztására.

A Peel terv zsidó és arab részre osztaná fel az országot. A zsidó terület nagysága kb. 6000 négyzetkilométer lenne, magába foglalná Felső- és Alsó-Galileát és a tengerparti síkságot egész a zsidó tele-

pülések határáig. Ezen a területen Haifa és Akkó (Acre) kikötők angol igazgatásban maradnának, valamint Tibériás, Szafed és Názaret városok is. A zsidó területen 225.000 arab maradna, akiket áttelepítenének később az arab ország részbe.

Az araboknak juttatott területből a bizottság angol mandátumban hagyná a két szent várost, Jeruzsálemet és Bethlenemet, valamint egy korridort Jaffába a tengerpartig. Ez a korridor magába foglalná Lydda és Kamle vasúti csomópontokat is. Jaffa maga az arab államhoz tartozna.

A zsidó államnak tehát az arabokkal együtt körülbelül félmillió lakosa lenne, az „angol” Palesztinának 200.000, az arabnak 700.000.

A terv általános felzúdulást keltett az arabok és a zsidók között egyaránt, bár a terv meglehetősen járható utat jelöl meg. A zsidóknak fájt Jeruzsálem elszakítása. Szerintük zsidó állam nem képzelhető el Cion nélkül. De sajnáltak mindent, főleg a Negev-et, mellyel az arabok, szerintük, amúgy sem fognak tudni mit kezdeni. Sérelmezik a zsidók azt is, hogy míg az 50.000 lakosú Jaffát arab államhoz csatolja a terv, addig a zsidótöbbségű Jeruzsálemet kiveszi a zsidó államból, sőt Jeruzsálem 70.000 lakosú modern új zsidónegyedét is, ahol a jeruzsálemi zsidók túlnyomó része lakik.

A jeruzsálemi kérdés különben is nehéz. Ott van a zsidó szellemi élet központja és büszkesége, a héber egyetem, melynek az 1937—38-as téli szemeszterében 779 hallgatója van és 300.000 kötetes nagyszerű könyvtára. Az egyetemnek eddig általános szellem-tudományi és matematika-természettudományi fakultása van, de működnek már az épülőben lévő orvosi fakultás egyes laboratóriumai is. Az egyetemnek 110 előadó tanára van, köztük 29 rendes tanár és 27 docens. (Érdekes a magyarok nagy számaránya az egyetem rendes tanárai között. Klein Sámuel a „Palesztina-ismeret” tanára, Fekete M. a matematika egyik tanára, a fizikális kémiai intézet vezetője Far-

kas professzor, az életvegytani intézetet Fodor vezeti.)

A módosított terven szerint Jeruzsálem zsidó-negyedét (és vele az egyetemet is) a zsidó államhoz csatolnák.

A Peel tervet a zsidó vezetők egy része kedveltebbnek tartja, mint a 40 százalékos ajánlatot. Mások a terv elfogadását ajánlják, mert bármily kicsi is volna a zsidó állam, de legalább önálló és ott a saját elgondolásaik szerint rendezkedhetnének be.

A terv szerint Palesztina arab részét Transzjordániával egyesítenék Abdullah királysága alatt, ami a palesztina-i Nasasibi-család „pártjának” régi terve.

A felosztási terv zsidó hívei azzal is érvelnek, hogy a zsidó állam, mint a Népszövetség tagja, Anglia keleti politikájának legmegbízhatóbb szövetségese lenne. Az angolok valóban számolnak ezzel. Ormsby-Gore angol gyarmatügyi államtitkár a Népszövetség mandátumbizottságának legutóbbi ülészakán igen elismerően nyilatkozott a zsidók katonai erényeiről és azt a véleményét fejezte ki, hogy a „zsidó állam egyike lesz a világ új csodáinak, sőt túl fogja szárnyalni a régiéket. Hatamias vitális erőket fog kitermelni és példaképe lesz az egész világnak.” A lehetséges zsidó hadseregről egyenesen dicshimnuszot zengett a hivatalos népszövetségi jegyzőkönyv szerint. „Ha lesz a világnak még egy mély erkölcsiségtől áthatott hadserege, akkor annak a zsidó hadsereg lesz a leghűségesebb és legmegbízhatóbb bajtársa.”

Ezek mögött a „filoszemita” kijelentések mögött az lappanghat, hogy az angolok világháborús tapasztalataik alapján, közkeletű uralmuk biztosítására a zsidóság katonai megszervezésére is gondolnak. Fegyelmezett, fáradalmakat bíró és bátor katonáknak tartották alantasaikat a világháború alatti zsidó-légió angol tisztjei. A palesztinai zsidóság tagozódása a fiatal elemek bevándorlása következtében olyan, hogy közöttük különösen nagyszámú a katonai szolgálatra alkalmas. A palesztinai zsidóknak éppen a fele 20—45 év között van, másik 7.4 százaléka 15—20 év kö-

zött. Ehhez képest aránylag kicsi a gyermekek és öregek száma. Ideális megosztás tehát egy háborúra készülődő katonaminiszter számára!

Ormbsy-Gore szerint akármily kicsire szabják a zsidó államot, vezetőszerpet fog játszani a Közel-Keleten, mert ott „a többi országok mindegyike zsidó tanácsadókat fog keresni, azok is, melyek ma ellenzik a zsidó állam megalakítását és a zsidók bevándorlását. Mihelyt azonban megalakul a zsidó állam, ők is értékelné tudják majd a zsidók államférfiúi képességeit, és azt az európai ritmust, amit bevitték a sivatagba a ...

Igen, a halucok kiterjesztették Európa határait a sivatagig. Esetleg Anglia határait a sivatagig. Szóba került már az is, hogy az új zsidó állam mint önálló domínium csatlakozna az angol birodalom közösségéhez.

Egyelőre még minden bizonytalan Palesztina sorsa körül. A zsidók nem tudnak egységes álláspontra jutni a felosztás kérdésében. Az arabok majdnem egységesen elutasítják.

A felosztás zsidó hívei azt is hangoztatják, hogy Palesztina déli részét, a Negevét, az arabok amúgy is eladják majd a zsidóknak, mert számukra hasznavehetetlen, a zsidók pedig hajlandók meghozni azokat az áldozatokat, melyeket a Negev csatornázása követelne, amennyiben egyáltalán találnak használható vizet ott...

XX.

A zsidó állam nemcsak a mezőgazdaság legcél-szerűbb üzemformájának lenne kísérleti telepe, de mint újonnan szervezendő állam mintájává válhatna a társadat kérdés megoldásának az egész világ számára. Megvalósíthatná az igazságos adórendszert. Az új zsidóállam adórendszerét a meg nem szolgált jövedéknek megadózására tervezik felépíteni. Tehát

főleg a spekulációs jövedelmek, elsősorban a telekértéknövekedés volnának a zsidó állam adóforrásai.

Ha a tervezett zsidó állam kisajátítja a föld értéknövekedését, ezzel a kor egyik legfontosabb társadalmi reformját valósítja meg. Sőt megalakulását más nem is indokolhatja. A zsidók nagyon helyesen emlegetik, hogy nem Tel-Avivért építik fel Palesztinát, mert ha nagy várost akarnak, akkor maradhatna Varsóban is. Ugyanezt mondhatjuk kiterjesztve is: Nincs értelme a zsidó államnak, ha olyan volna az adórendszere, mint mondjuk: Lengyelországé.

De erről nincs is szó, az eddig felmerült indítványok szerint.

XXI.

A Peel terv még nem végleges. 1937 dec. 23-án Ormsby-Gore gyarmatügyi államtitkár táviratot küldött a palesztinai főbiztosnak, melyben közli vele, hogy új bizottság megy Palesztinába, mely a Peel-tervben ajánlott felosztás részleteit állapítaná meg és joga lenne a terven változtatásokat is végrehajtani. A táviratot az angol kormány „Fehér könyv” néven hozta nyilvánosságra 1938 január elején. Legnagyobb jelentősége az, hogy ezzel a felosztás végrehajtása ismét eltolódott, de bizonytalanná váltak a Peel-bizottság ajánlotta határok is. Az angol kormány szándékairól elterjedt hírek szerint Jeruzsálem zsidónegyedét a zsidó államhoz csatolnák, viszont Galilea arab vidékeiből arab kantonokat létesítenének, ami által a zsidó állam újabb telepítési lehetőségei igen összezugorodnának.

A „Fehér Könyv” megerősítette azoknak a helyzetét, akik az arabokkal való megegyezést sürgetik. Állandó tárgyalások folynak egyes zsidó és arab vezetők között. Az arabok ma is azt kívánják, hogy a bevándorlást úgy szabályozzák, hogy az arab többség

Palesztinában biztosítva maradjon. Egyúttal azt is kívánják, hogy a zsidók egyezzenek bele abba, hogy Palesztina belépjen egy arab államszövetségbe és ismerjék el azt, hogy Palesztinát nem lehet a zsidókérdés *megoldásának* szempontjából tárgyalni.

Tehát a zsidóknak eszerint le kellene mondani a zsidótöbbségű Palesztina elvéről. John Philby, az arab-barát muzulmán angol a „Felestin” című haifai nagy arab napilapban a felosztás ellen nyilatkozott és független Palesztinát követelt, melyben a zsidó bevándorlást csak a „gazdasági felvevőképesség” korlátozná. Lényegében a mai területi státusquo fenntartása, korlátozott zsidó bevándorlás, de független Palesztina, melyben a zsidók és arabok állampolgári egyenlősége biztosítva volna.

A zsidók számára ez az út sem teljesen elfogadhatatlan, ha igaz is, hogy arab világban modern alapra helyezett államot nehéz létrehozni, mert az effendik minden reformot megakadályoznának a nép pedig teljesen tudatlan. A zsidók dolgát ez csak megnehezítené, de nem tenné lehetetlenné. Az a feladat hárulna rájuk, hogy mint az arabság oktatói és nevelői tevékenykedjenek.

Minden nép elsősorban önmagával törődik.. A palesztinai zsidók is megelégedtek azzal, hogy bizonyos általánosságban korrekt jóakaratot tanúsítsanak az arabokkal szemben, de mint a Peel-jelentés is mondja, az átlagos zsidó abban a tudatban, hogy a maga részéről minden kötelességet teljesített, nem sokat törődött az arabok sorsával. Úgy látszik, hogy a zsidók részére a sors nem engedélyezte a nacionalista önszeretet örömeit. A zsidók ebben sem utánozhatnak más nemzeteket és erkölcsi szempontból csak helyeselni lehet, hogy ez így van.

A zsidóknak több őszinte érdeklődést kell tanúsítaniuk a szegény arab fellach sorsa iránt. Sőt: nyilván ez a kérdés lényege — ugyanolyan érdeklődést, mint amilyent a zsidók a többi zsidóval szemben éreznek. Súlyos kötelezettség, mert hasonló magatartást

egyetlen néptől sem vár a világ. Különös paradoxon: a zsidó nemzeti Palesztinát csak úgy lehet tovább építeni, ha a zsidók lemondanak a nacionalizmusról. A zsidóknak meg kell találni a módját, hogy oldják meg ezt a gyakorlatban. Ha sikerül nekik, megint újítkók lesznek. Palesztina egyszer már túljutott a nacionalizmuson és ez az „újítkás” a zsidóság legnevezetesebb történelmi teljesítménye lett az évezredek folyamán.

XXII.

Az új angol Palesztina-bizottság előreláthatóan még a tavasz folyamán megkezdí működését. A döntést minden oldalról sürgetik, mert a jelenlegi politikai bizonytalanság súlyos gazdasági károkat okoz. Nem biztosak a tervezett felosztás határai, senki sem tudja mi lesz Galilea arab vidékeinek sorsa, eldöntetlen Jeruzsálem helyzete. Mindezek eredményeképpen a földvásárlás, az építkezés és főleg a *hitel* majdnem teljesen megszűnt, a munkanélküliség növekszik, a gazdasági válság egyre nyomasztóbban nehezedik az országra.

Ha az új bizottság a létesítendő zsidó állam határait a Peel-tervnel is jobban megszűkíti, akkor a zsidók számára az új állam minden előnye elvész, anélkül, hogy az arabok megnyugodnának, hiszen ők minden felosztási tervet egyformán elutasítanak.

A Palesztina-kérdés megoldásának tehát aligha van más lehetősége, mint az arab-zsidó megegyezés. Erre vonatkozóan legújabbán olyan terv merült fel, mely egyesíti magában a különálló zsidó autonóm terület előnyeit és az arabok szempontjait. Szerencsés kompromisszum a Peel-terv és Nuri-pasa arab-államszövetségi megoldása között.

Az új elgondolás nagyvonalú és kétségtelenül reális. Eszerint Palesztinát nem osztanak fel, hanem egyesítenék Transz Jordániával. Ezen a területen be-

lül zsidó territóriumot létesítenének azon a részen, melyet a Peel-terv is kijelölt, A zsidó igazgatás alatt álló területre természetesen szabad zsidó bevándorlás volna, azzal a korlátozással, hogy az *egész* Palesztinát figyelembe véve (a zsidó és az arab részeket együtt) a zsidók száma nem haladhatja meg az arabokét. Tehát az egész Palesztinára vonatkozóan érvényesülne az arabok féltékenyen őrzött *többségi* igénye, míg ezen belül a zsidó territóriumon megvalósulhatna a zsidó állam. A galileai arabok és az arab területen lakó zsidók áttelepítése önkéntes volna, a zsidók saját költségükön telepítenék le arabjaikat Transz Jordániában. Ily módon a jelenlegi arab bérlőkből önálló gazdák válnának. Az áttelepítés pénzügyi fedezetét biztosítaná a galileai földek értékemelkedése akkor, ha az arabok elhagynák azokat. Ebből az értékemelkedésből a pénzügyileg is autonóm zsidó kormányzat megfelelő adórendszerrel elő tudja teremteni az áttelepítés nem csekély költségeit

A zsidóság támogatná az arabok törekvését egy arab államszövetség létesítésére Palesztina (Transzjordánia), valamint Irak és Szíria között. Ezzel szemben Nuri-pasa ajánlatának megfelelően biztosítaná a zsidók letelepedési és kisebbségi jogait a Palesztinát környező arab államokban. Ez a megoldás tehát nem volna már szoros értelemben vett „cionizmus”, de a zsidó telepítés földrajzilag összefüggő területen történne.

A zsidó bevándorlás felfokozná az arab államok gazdasági és politikai jelentőségét és megkönnyítené számukra azt, hogy minden idegen befolyásából megszabaduljanak. Az idők folyamán a Földközi-tenger és a Perzsa-öböl között elterülő arab országok egységes birodalomban egyesülnének, mely a többi arab ország függetlenségi törekvéseit is elősegíthetné. így az arab világ lerázhatná magáról jelenlegi többékevésbé gyanús „védnökeit”.

Az arabok biztosítanak a zsidók politikai és gazdasági jogegyenlőségét, elsősorban a független Pa-

lesztinában, mely egyelőre olyan államiságot kapna, mint Irak vagy Szíria. Az angol Palesztina-mandátum tehát megszűnne, illetve csak Haifára és a szent városokra szorítkozna.

Ez a megoldás igen széles távlatokat nyit meg. De hatása csak akkor mutatkozhatna, ha a zsidók az új telepítési területeken nem ismétlik meg a palesztinai kolonizáció hibáit, a zárt, öncélú nemzeti közösség gondolatát feladják és tevékenységük megfelelő részét az arabság kulturális fejlesztésére fordítják.